
Mersin Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

**Çalışma Ekonomisi
ve
Endüstri İlişkileri Bölümü**

Maliye Politikası

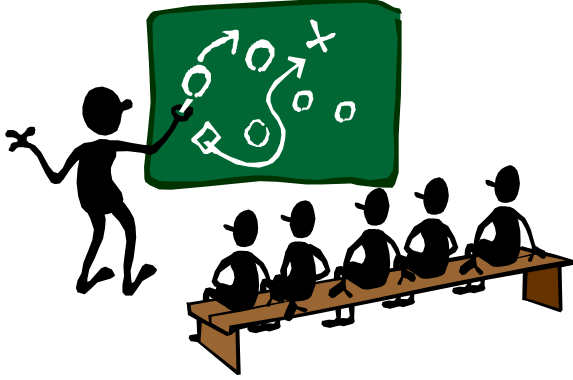
ÖZET DERS NOTLARI

Doç. Dr. Cihan YÜKSEL

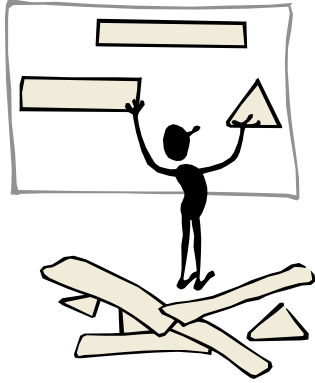
Son Güncelleme Tarihi: 23.12.2022

Merak et...

Öğren...

Uygula...

Ve Başar!

1. MALİYE POLİTİKASININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Yirminci yüzyıla kadar genel kabul görmüş olan klasik iktisadi yaklaşımın temel fikri, devletin ekonomideki yerinin sadece adalet ve diplomasi gibi tam kamusal mal ve hizmetleri sunmakla sınırlı kalması gerektiği yönündedir. Buna göre devletin yaptığı harcamalar ve topladığı vergilerin sadece mali (fiskal) amacı olmalı ve devlet olağanüstü dönemler dışında ekonomiye müdahalesini minimum düzeyde tutmalıdır. Bu yaygın görüş, 1929 Ekonomik Buhranı ile tartışılmaya başlamış ve dünyada yaşanan durgunluğun yarattığı tahribat bilim insanlarını yeni politika arayışlarına itmiştir. Böyle bir ortamda İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes'in "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı kitabı alışlagelmiş iktisat söylemlerinin dışında devletin ekonomiye müdahalesini savunmuştur. İçinde bulundukları işsizlik döneminde genişletici maliye politikaları ile ekonominin dengeye gelmesinin mümkün olduğunu, enflasyonist dönemlerde de daraltıcı maliye politikaları ile istikrarın sağlanabileceğini savunan Keynes'in analizi aslında dünyanın yeniden keşfi değildir. Zira o güne kadar bu politikalardan söz eden iktisatçılar muhakkak olmuştur. Ancak tüm dünyada yaşanan bir iktisadi kriz ortamında ezber bozan bir söylemle devlet müdahalesini sistematik bir şekilde analiz ettiği için Keynes, yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar genel kabul görmüştür.

Modern anlamda maliye politikasının Keynes'le birlikte doğduğunu söylemek mümkündür. Zira devlet müdahalesinin klasik iktisatçıların bahsettiği mali (fiskal) amaçlarının yanı sıra iktisadi, sosyal ve siyasal amaçlarının da olabileceğini Keynes ortaya koymuştur. Buna göre maliye politikasını, "bir ülkedeki iktisadi, sosyal ve siyasal amaçlara ulaşmak için kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin miktar ve bileşenlerinde değişiklik yapmak" şeklinde tanımlamak mümkündür.

Maliye politikası iktisat politikasının bir bileşenidir. Çünkü iktisat politikası; para politikası, maliye politikası ve dış ticaret politikasından oluşmaktadır. Para politikası, para arzı ve faiz oranları gibi araçların Merkez Bankası tarafından belirli ekonomik ve parasal hedeflere ulaşmak amacıyla kullanıldığı bir iktisat politikası bileşenidir. Dış ticaret politikası, tarifeler ve tarife dışı araçlar kullanarak dış denge amacına ulaşmayı hedefleyen bir iktisat politikası bileşenidir. Maliye politikası da, hükümetin (politika yapıcılarının) birtakım mali, iktisadi, sosyal ve siyasal amaçlara ulaşmak için kamu gelir ve giderlerini kullandığı bir iktisat politikası bileşenidir. Dolayısıyla maliye politikalarının temel aktörü Maliye Bakanlığıdır.

2. MALİYE POLİTİKASININ AMAÇLARI VE ARAÇLARI

Maliye politikası birtakım ekonomik amaçlara ulaşmak için bazı mali araçların kullanılması olduğuna göre, bu amaç ve araçların açıklanması gerekir.

Maliye politikasının amaçları şunlardır:

- Ekonomik İstikrar (Fiyat İstikrarı ve Tam İstihdam),
- İktisadi Büyüme ve Kalkınma,
- Gelir Dağılımında Adalet.

Ekonomik istikrar, hem fiyat istikrarını hem de tam istihdamı ifade eder. Fiyat istikrarı, fiyatlar genel seviyesinin ne çok yükselmesi ne de çok düşmesi, diğer bir ifadeyle sabit kalması anlamına gelir. Tam istihdam ise, ekonomideki tüm üretim faktörlerinin üretime koşulduğu bir seviyeyi ifade eder. Bu nedenle devletin ekonomik istikrarı sağlaması demek, hem enflasyonla mücadele etmesi hem de işsizliği önlemesi demektir.

Ekonomik büyüme bir ekonomide milli gelirin yıldan yıla artışını ifade etmektedir. En basit örnekle milli geliri 100 TL olan bir ekonominin ertesi yıl milli geliri 103 TL olursa, bu ekonomi %3 büyümüş demektir. Kalkınma ise ekonomik büyümeyle birlikte sosyal birtakım göstergelerin iyileşmesini ifade eder. Söz gelimi hasta başına düşen doktor sayısı, öğrenci başına düşen öğretmen sayısı, okuryazarlık oranı, bebek ölüm oranları, kişi başına düşen kalori miktarı gibi göstergelerin iyileşmesi kalkınmanın sağlandığını gösterir.

Gelir dağılımında adalet ise ulusal gelirin kişiler veya üretim faktörleri arasında adil dağılmasını ifade eder. Maliye politikasının bu amacı devletin sosyal yönünü göstermektedir.

Maliye politikasının söz konusu amaçları bir bütün olarak devletin arzuladığı hedeflerdir. Ancak bu amaçlar arasında birtakım çelişkiler ortaya çıkabilmektedir. Söz gelimi fiyat istikrarını sağlamak amacıyla enflasyonla mücadele eden bir hükümet, enflasyonun temel nedeni olan talebi baskı altına almaya kalktığında iktisadi büyüme amacına ters hareket etmiş olmaktadır. Ya da iktisadi büyümeyi sağlamak adına sermaye gruplarının üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi düşük gelir gruplarının aleyhine bir sonuç vererek gelir dağılımında adaleti olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle politika yapıcıların bir amaca ulaşırken başka bir amaca aykırı hareket etmemesi gerekmektedir ki maliye politikasını uygulamada zor kılan da bu durumdur. Bu nedenle politika yapıcıların çok dikkatli davranması, ciddi ve gerçekçi hesaplamalar yaparak ince ayar politikaları uygulaması gerekmektedir.

Yukarıdaki amaçlara ulaşmak için maliye politikasının kullanabileceği araçlar ise şunlardır:

- Kamu Harcamaları
- Kamu Gelirleri
- Kamu Borçlanması
- Kamu Bütçesi

Kamu harcamaları temel makroekonomik özdeşliğin önemli bileşenlerinden biridir. Devletin yaptığı her türlü (cari, yatırım ve transfer) harcamayı kapsar. Kamu harcamalarının miktarındaki bir değişim maliye politikasının amaçlarını muhakkak etkileyecektir. Ancak maliye politikasının aracı derken kastedilen sadece harcamaların miktarındaki değişim değildir. Aynı zamanda harcamaların kompozisyonundaki değişimler de bir maliye politikası aracıdır. Söz gelimi işsizlikle mücadele için genişletici maliye politikası uygulanması demek, kamu harcamalarının miktarının artırılması demektir. Ama aynı zamanda düşük gelir gruplarına yapılan sübvansiyonların artırılması gibi bir kompozisyon değişikliği de maliye politikası aracı olarak kabul edilir.

Kamu gelirleri de devletin cebri olan veya olmayan yollarla karşılıklı veya karşılıksız elde ettiği parasal değerlerdir. Kamu gelirlerinin başında vergiler gelmektedir. Burada da maliye politikası aracı sadece vergi oranı veya miktarının değiştirilmesi değil, aynı zamanda vergi türlerindeki dağılımın değiştirilmesi veya yeni vergi türlerinin konmasıdır. Söz gelimi enflasyonla mücadele için daraltıcı maliye politikası uygulanması demek, vergilerin miktarının artırılması demektir. Ama aynı zamanda bazı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payını artırmak ya da yeni vergiler uygulamaya koymak da bir de maliye politikası aracı olarak kabul edilir.

Kamu borçlanması, her ne kadar devletin bütçe açıklarının finansman yollarından biri olarak görülse de, iktisadi ve sosyal amaçlar için de bir maliye politikası aracı olarak kullanılabilir. Ancak burada sadece borç miktarının azalması veya artması değil, borcun vadesi ve/veya kaynağının tespit edilmesi de bir maliye politikası aracıdır. Mesela enflasyonun yüksek olduğu bir ekonomide fiyat artışlarını daha da körüklememek adına kısa vadeli borçlar yerine uzun vadeli borçların tercih edilmesi kamu borçlanmasını bir maliye politikası aracı yapar.

Kamu bütçesinde açık veya fazla verilerek de birtakım maliye politikası amaçlarına ulaşılabilir. Açık bütçe, harcamaların gelirden fazla olması anlamına geldiğinden, genişletici maliye politikasını ifade eder. Fazla bütçe ise tersine daraltıcı maliye politikasını ifade eder.

3. MALİYE POLİTİKASININ ETKİNLİĞİNE İLİŞKİN İKTİSADİ YAKLAŞIMLAR

Devletin ekonomiye müdahalesi tartışmaları çok eski zamanlara dayanmaktadır. Devletin müdahale amaçlı uyguladığı maliye politikası araçları kimi görüşlere göre etkin değildir, kimi görüşlere göre ise etkindir. Bu yaklaşımlar özetle aşağıdaki gibi sıralanabilir.

MERKANTİLİZM

- 16. ve 18. yüzyıl arasındaki dönemde genel kabul görmüş bir düşünce yapısıdır.
- Temel amaç devletin zenginleşmesidir.
- Zenginleşmenin yolu da ülkeye kıymetli maden girişiyle olur.
- Kıymetli maden girişinin ise iki yolu vardır: dış ticaret ve sömürgecilik.
- Dış ticaret fazla vermelidir. Bunun için de endüstri devlet tarafından desteklenmelidir.
- Deniz ticareti ve taşımacılığı geliştirilmelidir.
- Deniz aşırı yerlerde mülkler edinilmelidir.
- Devlet müdahalesi önemlidir.

FİZYOKRASİ

- Fizyokrazi, insan toplumlarının doğal kanunla yönetilmesidir.
- 18. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkmıştır. Kurucusu François Quesnay kabul edilir.
- Doğal düzen, bireycilik, serbest piyasa önceliklidir.
- Üretken olan tek alan tarımdır.
- Tek vergi: sadece TARIM vergilendirilmelidir.
- Klasiklere ışık tutmuşlardır ve devlet müdahalesine karşıdırlar.

KLASİK İKTİSADİ DÜŞÜNCE

- Öncüleri A. Smith, D. Ricardo, R. Malthus, J. S. Mill'dir.
- Doğal düzen, doğal hukuk, bireycilik, faydacı felsefe önceliklidir.
- Tam rekabet koşulları geçerlidir.
- Ekonomi tam istihdamda dengededir.
- Her arz kendi talebini yaratır (Say kanunu).
- Ücret, fiyat, faiz gibi değişkenler esnektir.
- Görünmez El: Ekonomi kendiliğinden dengeye gelir; devlet sınırlandırılmalıdır.
- Devlet sadece adalet, diplomasi, savunma gibi hizmetler sunmalıdır.

- Vergiler sadece kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla toplanmalıdır.
- Kamu harcamaları dolaylı vergilerle karşılanmalıdır.
- Bütçe küçük ve denk olmalı, bu nedenle borçlanmaya gidilmemelidir.
- Kamu borçlanması gelecek nesillere yük aktarmak demektir.
- Ancak savaş vb. olağanüstü durumlarda devlet borçlanmalıdır.
- Devlet müdahalesine karşıdırlar.

KEYNESYEN İKTİSADİ DÜŞÜNCE

- 1929 Büyük Bunalımı sonrası ortaya çıkmıştır (J. M. Keynes).
- Talep yönlüdür.
- Her talep kendi arzını yaratır.
- Ekonomi tam istihdamda dengede olmak zorunda değildir.
- Tam istihdama varıncaya kadar devlet ekonomiye müdahale etmelidir.
- Kamu harcamalarındaki artış istihdamı canlandırır.
- Vergilemenin sadece mali (fiskal) amacı yoktur; ekonomik, sosyal ve siyasal amaçları da vardır.
- Kontrol edilebilir ve küçük bütçe açıkları da bir maliye politikası aracıdır.
- Oluşacak bütçe açıkları için borçlanmaya başvurulabilir.
- Kamu borçlanması piyasadaki atıl fonların ekonomiye kazandırılması demektir.
- Maliye politikası önem kazanmıştır ve devlet müdahalesi önemlidir.

MONETARİST YAKLAŞIM

- 1970'lerde stagflasyon olgusunun ortaya çıkmasıyla birlikte Keynesyen politikalara getirilen eleştirilerin öncüsü olmuştur.
- Para arzını önemli bir araç olarak gören bir paradigmadır (Parasalılık da denir).
- Milton Friedman öncüsüdür.
- Sürekli Gelir Hipotezi: Tüketim harcamaları sürekli gelirin sabit bir oranıdır.
- Uzun dönemde maliye politikası etkin değildir.
- Dışlama etkisi: Kamu harcamaları özel yatırım harcamalarını ekonomiden dışlar.
- Doğal İşsizlik Hipotezi: Bir ekonomideki maksimum sürdürülebilir üretim oranına tekabül eden işsizliktir. Ekonomi her zaman tam istihdamda dengede olamaz.
- Enflasyonun temel nedeni hükümetlerin para arzını kurlsızca artırmasıdır.
- Para arzındaki artış büyüme oranına eşit olmalıdır.

RASYONEL BEKLENTİLER YAKLAŞIMI

- Neoklasik çatı altındaki yaklaşımlardan biridir.
- 1960’larda ortaya çıkmıştır ve öncüleri J. Muth, R. Lucas, .T. Sargent olmuştur.
- Bireyler piyasadaki tüm bilgiye sahiptir ve kararlarını alırken rasyonel (akılcı) davranır.
- Fiyat, ücret gibi değişkenler esnektir.
- Bireyler rasyonel olduğundan, konjonktürdeki herhangi bir değişim karşısında sistematik hatalar içermeyen akılcı kararlar alırlar. Böylece ekonomi kendiliğinden dengeye gelecektir.
- Bu nedenle devletin uygulayacağı bir maliye politikasının kısa dönemde bile reel etkileri ortaya çıkmaz. Politika etkinsizliği söz konusudur.

ARZ YÖNLÜ İKTİSAT YAKLAŞIMI

- Neoklasik çatı altındaki yaklaşımlardan biridir.
- 1970’li yıllarda talep merkezli Keynesyen yaklaşıma karşı bir tepki olarak doğmuştur.
- Üretimin ve dolayısıyla ekonomik büyümenin artması için vergi indirimlerinin gerekli olduğu savunulmaktadır.
- Vergilerin azaltılması talebi canlandırdığı için değil, üretimi canlandırdığı için etkilidir.
- Maliye politikalarının reel etkileri vardır. Ancak, vergi oranlarının azaltılması durumunda ekonomik büyüme sağlanabilir.
- Temel politika aracı vergilerdir.
- Laffer Eğrisi: Vergi oranı arttıkça toplam vergi hasılatı artar. Ancak vergi oranları belli bir eşiği aştıktan sonra toplam vergi hasılatı azalmaktadır.

ANAYASAL İKTİSAT YAKLAŞIMI

- Neoklasik çatı altındaki yaklaşımlardan biridir.
- Virginia Politik İktisat Okulunun ürünüdür ve öncüsü J. M. Buchanan’dır.
- Devletin ekonomiye müdahale araçlarının yasal/anayasal yollarla sınırlandırılması gerektiğini savunan bir yaklaşımdır.

- Üç temel varsayımı vardır: a) metodolojik bireycilik, b) rasyonalite ve maximand, c) politik mübadele. Analizler yöntemsel olarak bireyi esas alır. Bireyler kararlarında akılcı davranır. Siyaset de iktisat gibi bir mübadeleler ağıdır.

- Politikacılar oy, bürokratlar bütçe (yetki), seçmenler fayda ve baskı grupları rant maksimizasyonu güdüsüyle hareket eder

- Politikacılar oylarını artırmak için kamu kaynaklarını fütursuzca kullanarak kamu harcamalarını seçmen ve baskı gruplarına harcar. Seçmenler de elde ettikleri fayda karşılığında oy verir (oy ticareti). Bürokratlar da yetkilerini genişletebilmek için bütçenin şişmesine neden olurlar.

- Oy ticareti mekanizması işlediği sürece kamu kaynakları etkin kullanılmayacaktır. Bu nedenle maliye politikalarının yasalar yoluyla sınırlandırılması gerekmektedir.

YAPISALCI YAKLAŞIM

- 1950’li yıllarda Latin Amerika’da R. Prebisch’in öncülüğünde ortaya çıkmıştır.

- Ülkelerin yapısal özelliklerinin dikkate alınarak modellenmesi gerektiğini savunan bir yaklaşımdır.

- Gelişmiş (merkez) ve azgelişmiş (çevre) ülkeler arasındaki serbest dış ticaretin azgelişmiş ülkeler aleyhine sonuçlandığını iddia etmektedirler. Bu nedenle de ithal ikameci sanayileşme politikalarını savunurlar.

- Devlet müdahalesi önemli ve gereklidir. Devlet eliyle sanayileşmenin getireceği yapısal değişim kalkınmayı sağlayacaktır.

- Enflasyonun temel nedeni yapısal darboğazlardır. Bu yapısal darboğazların aşılması için maliye politikası araçları kullanılmalıdır.

- Günümüzdeki temsilcileri olan Neoyapısalcılar ekonomik büyümeyle gelir dağılımında adaletin birlikte sağlanmasında yine maliye politikalarına önem vermektedirler. Ancak eskisine nazaran daha dışa açık bir ekonomi modeli sunmaktadırlar.

POST KEYNESYEN YAKLAŞIM

- 1970’li yıllarda stagflasyon sorunu karşısında yetersiz kalan Keynesyen iktisada yeni yorumlar getiren bir yaklaşımdır.

- Öncüsü John Robinson’dur.

- Ekonomide eksik rekabet ve oligopolistik bir yapı vardır. Bu nedenle *mark up* fiyatlama söz konusudur.

- Belirsizlik kavramına vurgu yaparlar.
- Ekonomik büyüme ve gelir dağılımının temel belirleyicisi yatırımlardır.
- Maliye politikası önemli ve etkindir.

YENİ KEYNESYEN YAKLAŞIM

- 1980'lerde ortaya çıkan ve G. Mankiw, A. Okun, J. Stiglitz, gibi öncüleri olan bir yaklaşımdır.

- Makroekonomik Keynesyen analize mikroekonomik unsurlar katmışlardır.
- Ücret ve fiyatlar aşağı doğru esnek değildir (yapışkandır). Bu nedenle ekonominin kendiliğinden tam istihdam dengesine gelmesi olanaklı değildir.
- Maliye politikası önemlidir.

Yukarıda iktisadi düşünce okullarının tüm unsurlarına yer verilmemiştir. Sadece maliye politikasına bakış açılarını netleştirecek özet bilgiler bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi devletin ekonomideki büyüklüğüne kimi dönemlerde sıcak bakılmış, kimi dönemlerde ise şüpheli bakılmıştır. Kamu kesiminin ekonomideki büyüklüğü konusunda kesin bir yargı olmamakla birlikte, konuyla ilgili tartışmalar bugüne kadar sürmeye devam etmektedir.

4. MALİYE POLİTİKASININ UYGULANMASINA İLİŞKİN YÖNTEMLER

Hükümet tarafından maliye politikasının uygulanmasının üç yolu bulunmaktadır. Bunlardan en sık görüleni ihtiyari maliye politikası, diğerleri ise otomatik istikrarlandırıncılar ve formül esnekliğı yöntemleridir.

4.1. İhtiyari (İradi) Maliye Politikası

İradi maliye politikası uygulaması, politika yapıncılarının önceden belirlenmiş herhangi bir karar olmaksızın konjonktürel gelişmelere bağılı olarak maliye politikası araçlarının kullanılmasıdır. Bu yöntemeye göre, gelişen konjonktür karşısında hükümet uygulayacağı politikayı belirler ve uygular. Söz gelimi amaç enflasyonla mücadeleylese daraltıcı, amaç durgunlukla mücadeleylese genişletici maliye politikası uygulanabilir.

Bir iradi maliye politikasının başarılı olabilmesi için konjonktürel durumun (hastalığın) doğru teşhis edilmesi; konjonktürel duruma karşı doğru araçların (tedavinin) seçilmesi; uygulamadaki gecikmelerin (tedavi süresinin) asgari tutulması ve politikanın uygulandığı zaman ile etkisinin (tedavi sonucunun) görüldüğü zaman arasındaki sürenin en aza indirilmesi gerekir.

4.2. Otomatik İstikrarlandırıncılar (Stabilizatörler)

Ekonomide başka amaçları gerçekleştirmek üzere oluşturulmuş bazı mekanizmalar, konjonktürdeki değişimler karşısında hükümetin herhangi bir karar ve iradi politika uygulamasına gerek kalmadan ekonominin kendiliğinden istikrarlanmasını sağlayabilirler. Otomatik istikrarlandırıncılar olarak anılan bu mekanizmalar ekonominin ve değişen konjonktürün tümüne yön veremese de, istikrarsızlığı yumuşatmaktadır. Özetle otomatik istikrarlandırıncılar enflasyon dönemlerinde ekonominin kendiliğinden daralmasını, durgunluk dönemlerinde ise kendiliğinden genişlemesini sağlayan mekanizmalardır.

En yaygın bilinen otomatik istikrarlandırıncılar şunlardır:

İşsizlik Sigortası: Bilindiğı gibi işsizlik sigortası uygulamasında devlet işsiz kalanlara belirli bir süre için işsizlik ödemesi yapar. Bu da bir kamu harcamasıdır. Durgunluk döneminde işsizlik artacağından devletin yapacağı işsizlik sigortası ödemeleri de artacaktır. Bu durum kamu harcamalarının artması anlamına gelir. Kamu harcamalarının artması ekonomide genişletici bir etki yaratacağından, başlangıçtaki durgunluğun etkisi azalacaktır. Tam tersine enflasyon döneminde işsizlik azalacağından devletin yapacağı işsizlik sigortası ödemeleri de azalacaktır. Bu durum kamu harcamalarının azalması anlamına gelir. Kamu harcamalarının azalması da ekonomide daraltıcı bir etki yaratacağından başlangıçtaki

enflasyonun etkisi azalacaktır. Burada hükümetin hiçbir iradi politikası söz konusu değilken otomatik olarak (kendiliğinden) konjonktür karşıtı bir gelişme olmaktadır.

Tarımsal Destekleme Alımları: Devlet bazı tarımsal ürünleri desteklemek için satılmayan ürünleri satın almayı garanti edebilir. Bu tarımsal bir sübvansiyon, yani kamu harcamasıdır. Dolayısıyla durgunluk dönemlerinde devletin tarımsal alımları artacak ve kamu harcamalarındaki bu artış otomatik olarak genişletici bir etkiye sahip olacaktır.

Artan Oranlı Gelir Vergisi: Bilindiği gibi artan oranlılık matrah arttıkça uygulanan vergi oranının da artmasıdır. Durgunluğun olduğu bir ekonomide kişisel gelir azalacak ve kişiler artık daha düşük oranda vergilendirilecektir. Böylece toplam vergi miktarı azalacak ve bu da ekonomide genişletici bir etki doğuracaktır. Böylece otomatik olarak bir istikrarlanma söz konusu olmuş olacaktır. Artan oranlı gelir vergisinin otomatik istikrarlandırıcı olabilmesi için (a) her kişi ve gelirden alınan genel nitelikli bir vergi olması; (b) muafiyet ve istisnaların en düşük seviyede tutulması; (c) dik artan oranlı olması, diğer bir ifadeyle dilimlere uygulanan vergi oranları arasındaki farkın büyük olması; (d) verginin kaynakta kesme (stopaj) yoluyla tahsil edilmesi; (e) verginin gerçek usule göre tarh edilmesi gerekir.

Birey Tasarrufları: Ekonominin genişleme dönemlerinde yapılan tasarruflar, tüketimin alternatifi olduğundan, toplam talebin azalmasına yol açarak kendiliğinden daraltıcı bir etkiye yol açabilir. Durgunluk dönemlerinde de tersine, azalan tasarruflar tüketimin canlanmasına yol açmakta ve otomatik olarak ekonominin genişlemesine neden olmaktadır.

4.3. Formül Esnekliği

Konjonktürde herhangi bir değişim olmadan önce hükümetin olası bir değişime karşı otomatik olarak devreye girecek politikayı belirlemesidir. Bu durum, politikanın kendiliğinden devreye girmesi itibariyle otomatik istikrarlandırıcıya, politikayı hükümetin belirlemesi itibariyle de iradi maliye politikasına benzemektedir. Mesela, hükümet enflasyon oranlarının belli bir seviyeyi aşması durumunda vergi oranlarının da buna bağlı olarak artmasını önceden bir formüle bağlayabilir. Böylece söz konusu konjonktür gerçekleştiğinde iradi maliye politikasının olası gecikmeleri yaşanmamış olacaktır.

5. MALİYE POLİTİKASININ SINIRLARI

Maliye politikası uygulamalarının başarısını kısıtlayan bazı durumlar söz konusudur.

5.1. İşlemsel Kısıtlar

Maliye politikasının uygulanma aşamasında meydana gelen kısıtlardır. Bunları iki şekilde inceleyebiliriz. İlki, maliye politikası araçlarında ne miktarda değişikliğin yapılacağını belirleyememe sorunudur. Herhangi bir ekonomik istikrarsızlık durumunda hangi politikanın uygulanacağı teorik olarak tespit edilebilir. Ancak hangi miktarda uygulanacağını tespit etmek oldukça güçtür. Söz gelimi, durgunluğun olduğu bir ekonomide kamu harcamalarının artırılması bilinen bir durumdur. Ancak kamu harcamalarının ne kadar artırılması gerektiğini hesaplamak kolay değildir. Bir diğer işlemsel kısıt gecikme sorunuyla alakalıdır. Maliye politikası uygulamasının en başından sonuna kadar her evresinde bir gecikme söz konusudur. Bu gecikme evreleri üç tanedir: tanıma gecikmesi, uygulama gecikmesi ve tepki gecikmesi. Tanıma gecikmesi, konjonktürel sorunun hissedilip teşhis edilmesinde geçen süredir. Uygulama gecikmesi, sorunun çözümü için tercih edilen maliye politikası aracının uygulanmasında yaşanan gecikmedir. Bunun en klasik örneği harcama veya vergi toplama için bütçe hazırlama sürecidir. Tepki gecikmesi ise, uygulanan politikaların piyasada hissedilmesi ve beklenen davranışların gerçekleşmesi için geçen süredir. Bu üç gecikme de işlemsel olarak maliye politikasının başarısını engelleyen kısıtlardandır.

5.2. Yapısal Kısıtlar

Ekonominin kalkınma düzeyindeki gerilik, ekonomik istikrarsızlıkların derinliği, fiyat katılığı, arz ve talep katılığı, yüksek işlem maliyetleri, verimsizlik, yolsuzluk, bürokrasinin hantallığı gibi yapısal özellikler de maliye politikasının başarısını kısıtlar. Bu yapısal özellikler doğal olarak ülkeden ülkeye değişmektedir.

5.3. Siyasi (Politik) Kısıtlar

Siyasetçiler ekonomik istikrarı sağlamaya çalışırken aynı zamanda oy kaybetmemeye ve siyasi hayatlarını devam ettirmeye çalışırlar. Dolayısıyla uygulanması gereken bir maliye politikası eğer oy kaybına yol açacaksa, bu politikanın uygulanması siyasetçiler tarafından pek tercih edilmeyebilir. Bu durum da maliye politikasının uygulanmasını sınırlar. Durumun en klasik örneği, enflasyon dönemlerinde vergileri artırmaktan siyasetçilerin çekinmesidir. Çünkü vergilerin artması seçmenlerin istemeyeceği bir durumdur.

6. MALİYE POLİTİKASI VE MİLLİ GELİR DENGESİ

Maliye politikası araçlarının milli gelir üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler makroekonomide Keynesyen milli gelir modeli aracılığıyla analiz edilir. Buna göre kamu harcamaları veya vergilerdeki bir birimlik değişim milli geliri de bir birim değiştirmez. Maliye politikası araçlarındaki değişimin milli geliri ne kadar değiştireceği çarpan katsayısı aracılığıyla tespit edilir.

Çarpan kavramı ilk olarak R. F. Kahn (1931) tarafından açıklanmış, J. M. Keynes tarafından ise milli gelir bileşenlerinin etkilerini ölçmede bir araç haline getirilmiştir. Milli gelir bileşenlerinden biri de kamu harcamalarıdır. Bilinmesi gerekir ki, klasik ve neoklasik mali iktisatçılar kamu harcamalarının sadece tam kamusal mal ve hizmetleri içermesi gerektiğini savunduklarından, kamu harcamalarının milli geliri artırıcı etkisinden söz etmemektedirler. Büyük Bunalım sonrası Keynesyen iktisatçı ve maliyeciler kamu harcamalarının milli gelir üzerindeki artırıcı etkilerini kabul etmişler ve bunu açıklamak için de çarpan mekanizmasını kullanmışlardır. Kamu harcamalarındaki bir birimlik değişimin milli gelirden hangi yönde ve ne kadar etkisinin olduğunu anlamak için kamu harcamaları çarpanını analiz etmek gerekir.

Buna göre;

$$\text{Kamu harcamaları çarpanı} \rightarrow k = \frac{1}{1-c}$$

$$\text{Transfer harcamaları çarpanı} \rightarrow k_{tr} = \frac{c}{1-c}$$

$$\text{Vergi çarpanı} \rightarrow k_t = -\frac{c}{1-c}$$

$$\text{Denk Bütçe çarpanı} \rightarrow \frac{1}{1-c} - \frac{c}{1-c} = \frac{1-c}{1-c} = 1$$

Burada c , marjinal tüketim eğilimini (yani gelirin yüzde kaçının tüketime ayrıldığını gösteren katsayıyı) ifade etmektedir. Marjinal tasarruf eğilimi (s), c 'nin tamamlayıcısıdır ($c=1-s$).

Buna göre, kamu harcamalarındaki bir birimlik artış milli geliri k kadar artırmaktadır.

Birçok ders kitabında kamu harcamaları çarpanı ifade edilirken durumu kolaylaştırmak için bazı unsurlar göz ardı edilir ve çarpan katsayısı $\frac{1}{1-c}$ şeklinde kabul edilir. Ancak ad valorem ve spesifik vergiler, yatırımların gelire ve faiz oranına duyarlılığı, reel harcamalar-transfer harcamaları ayrımı gibi unsurlar da göz önünde bulundurulduğunda gerçeğe daha yakın farklı bir çarpan katsayısı elde edilir.

Milli gelir sadece özel tüketim ve yatırım harcamalarına konu olmamakta, aynı zamanda özel sektörün harcama ve tasarruflarını azaltarak yaptığı vergilerle karşılanan kamu harcamalarını da içermektedir ($Y \equiv C + I + G$). Devlet tarafından toplanan vergiler miktar cinsinden (spesifik) olabileceği gibi (TA), oransal (ad valorem) da olabilir (tY). Bu vergilerle finanse edilen kamu harcamaları ise reel harcamalar olabileceği gibi (G_o), transfer harcamaları da olabilir (TR). Harcanabilir gelir, milli gelire transfer harcamalarının eklenmesi ve bundan tüm vergilerin çıkarılmasıyla bulunur [$Y_d \equiv Y + TR - (TA + tY)$]. Özel tüketim harcamaları gelire bağlı olmakla birlikte ($C \equiv C_o + cY_d$), özel yatırım harcamaları da gelire ve faiz oranına bağlı olabilir ($I \equiv I_o + aY_d + bi$). Ayrıca özel yatırım ve tüketim harcamalarının gelirden bağımsız (otonom) kısımları da (C_o ve I_o) mevcuttur. Tüm bu durumlar dikkate alındığında geleneksel makroekonomik denklik ($Y \equiv C + I + G$) şu şekilde yazılabilir¹:

$$Y \equiv \frac{1}{1 - (c + a) + (c + a)t} \cdot [C_o + I_o + G_o + (c + a)TR - (c + a)TA - bi]$$

Buna göre kamunun reel harcamalarındaki ve transfer harcamalarındaki bir değişim milli geliri ayrı ayrı şöyle etkiler:

$$\Delta Y \equiv \frac{1}{1 - (c + a) + (c + a)t} \cdot \Delta G_o$$

$$\Delta Y \equiv \frac{(c + a)}{1 - (c + a) + (c + a)t} \cdot \Delta TR$$

Denklemlerden de anlaşıldığı üzere, kamu harcamaları çarpanı $\frac{1}{1 - (c + a) + (c + a)t}$ şeklinde, transfer harcamaları çarpanı ise $\frac{(c + a)}{1 - (c + a) + (c + a)t}$ şeklinde ifade edilir. Demek ki genel olarak kamu harcamalarındaki bir birimlik artışın büyümeye olan etkisi pozitif yönlü olmakla birlikte marjinal tüketim eğilimi (c), marjinal yatırım eğilimi (a) ve vergi oranına (t) bağlıdır.

¹ İşlemler sırasıyla şöyledir:

$$Y \equiv C + I + G$$

$$Y \equiv C_o + cY_d + I_o + aY_d - bi + G_o$$

$$Y \equiv C_o + I_o + G_o + [(c + a)[Y + TR - (TA + tY)]] - bi$$

$$Y \equiv C_o + I_o + G_o + (c + a)Y + (c + a)TR - (c + a)TA - (c + a)tY - bi$$

$$Y - (c + a)Y + (c + a)tY \equiv C_o + I_o + G_o + (c + a)TR - (c + a)TA - bi$$

$$Y[1 - (c + a) + (c + a)t] \equiv C_o + I_o + G_o + (c + a)TR - (c + a)TA - bi$$

$$Y \equiv \frac{1}{1 - (c + a) + (c + a)t} \cdot [C_o + I_o + G_o + (c + a)TR - (c + a)TA - bi]$$

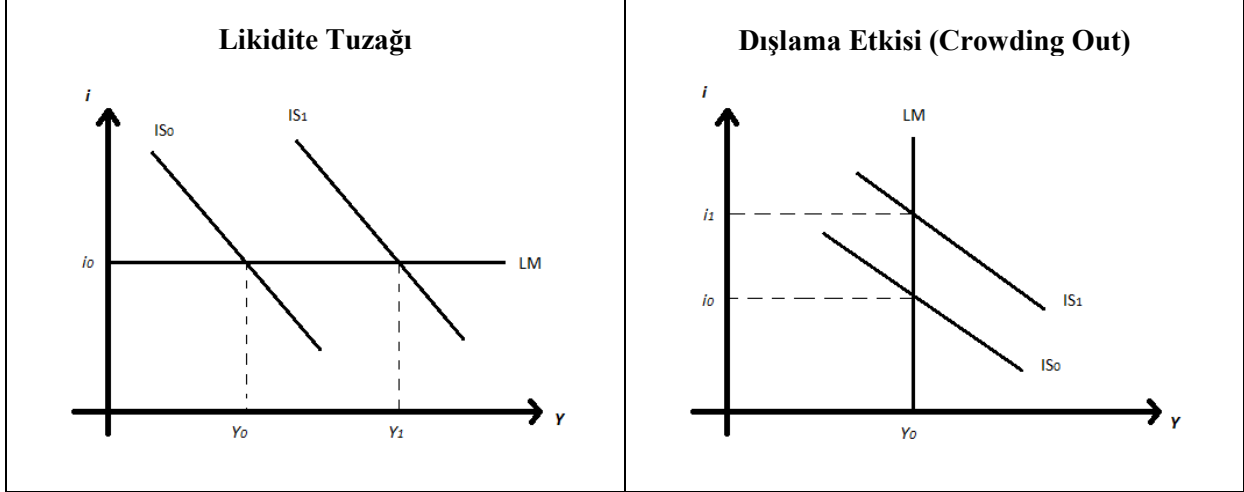
7. PARA VE MALİYE POLİTİKALARININ NİSPİ ETKİNLİĞİ

Ekonomik istikrarın sağlanmasında hem maliye hem de para politikaları uygulanabilir. Bilindiği gibi maliye politikası kamu gelirleri ve harcamalarını kullanarak ekonomik istikrarı sağlamaya çalışırken, para politikası para arzına yön vererek ekonomik istikrarı sağlamaya çalışır. Bu nedenle maliye politikası ilk olarak mal piyasasını etkilemekte, para politikası ise ilk olarak varlık piyasasını etkilemektedir. Her iki politikadan hangisinin ekonomik istikrarı sağlamada başarılı olduğu konusu iktisat literatüründe hep tartışıla gelmiştir. En uç noktalardan örnekler verecek olursak, Neoklasik iktisatçılar para politikasının tam etkin olduğunu ve maliye politikasının etkin olmadığını savunmaktadır. Keynesyen iktisatçılar ise tam tersine para politikasının etkin olmadığını ve maliye politikasının tam etkin olduğunu savunur. Her iki yaklaşımın temel varsayımlarındaki farklılıklar analizlerinin kendi içinde tutarlı ama birbirinden farklı olmasına yok açmaktadır. Hâlbuki gerçekte ekonomik istikrarın sağlanmasında para ve maliye politikaları birbirinin tamamlayıcısı durumundadırlar.

Para ve maliye politikasının nispi etkinliği tartışmalarında genellikle IS-LM analizinden yararlanılmaktadır. Bilindiği üzere IS eğrisi yatırım ve tasarruf eşitliğini sağlayan faiz oranı ve gelir düzeyini gösteren negatif eğimli bir eğridir. IS eğrisi mal piyasasını göstermekte ve maliye politikası uygulamaları IS eğrisini etkilemektedir. Bilinmelidir ki, kamu harcamalarının artması ve/veya vergilerin azalması gibi genişletici maliye politikaları IS eğrisini sağa kaydırmaktadır. Kamu harcamalarının azalması ve/veya vergilerin artması gibi daraltıcı maliye politikaları ise IS eğrisini sola kaydırmaktadır. LM eğrisi de para talebi ile para arzı eşitliğini sağlayan faiz oranı ve gelir düzeyini gösteren pozitif eğimli bir eğridir. LM eğrisi para piyasasını göstermekte ve para politikası uygulamaları LM eğrisini etkilemektedir. Para arzındaki bir artış LM eğrisini sağa, para arzındaki bir azalış da sola kaydırmaktadır.

Para ve maliye politikalarının ekonomi üzerindeki etkileri tartışılırken Keynesyen ve Neoklasik iktisatçıların birbirinin tersini iddia ettiği iki ayrı durum vardır. Bunlardan biri “likidite tuzağı” diğeri ise “dışlama etkisi”dir.

Likidite tuzağı LM eğrisinin yatay olması varsayımına dayanarak gösterilmektedir. Hanehalkının belli bir faiz oranında arz edilen tüm parayı elinde tutmak istemesini ifade eder. Keynesyen yaklaşımın bir ifadesi olan likidite tuzağı durumunda maliye politikası uygulaması gelir düzeyinde bir artışa yol açacağından, maliye politikası etkindir. Bunu grafiğin ilk panelinde de görmekteyiz. Uygulanan genişletici bir maliye politikası IS eğrisini sağa kaydırarak denge gelir düzeyini artırmaktadır. Bu nedenle Keynesyenler likidite tuzağı argümanını kullanarak maliye politikasının etkin olduğunu savunurlar.

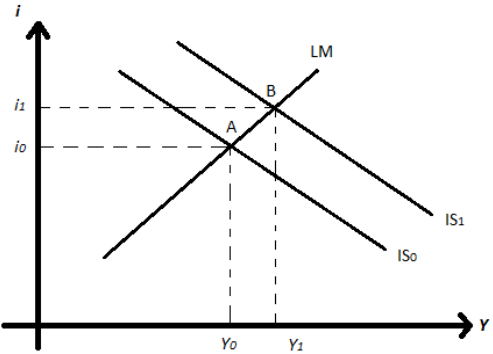
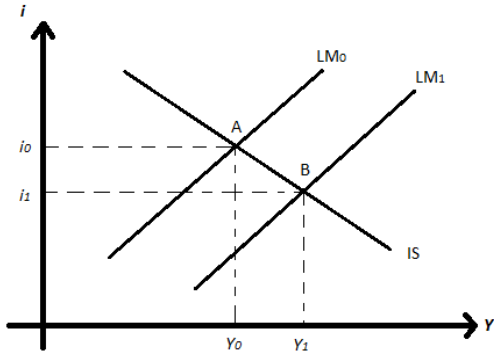

Dışlama etkisi (Crowding-out) ise Neoklasik yaklaşımın bir ifadesi olmakla birlikte LM eğrisinin dikey olması varsayımına dayanmaktadır. Genişletici bir maliye politikası devletin borçlanmasıyla finanse edildiğinde ödünç verilebilir fon talebi arttığından faiz oranı yükselmektedir. Faiz oranının yükselmesi özel yatırım harcamalarının azalmasına yol açarak ekonomiden özel sektörün dışlanmasına neden olmaktadır. Dışlama etkisi olarak isimlendirilen bu durum grafiğin ikinci panelinden de görülebilir. LM eğrisi dikey olduğundan uygulanan bir maliye politikasının IS eğrisini kaydırması milli gelir seviyesinde hiçbir değişiklik yaratmayacaktır. Bu nedenle Neoklasikler dışlama etkisi argümanını kullanarak maliye politikasının etkin olmadığını savunurlar.

Yukarıda anlatılan iki durum da IS-LM analizinin uç noktalarını anlatır. Çünkü LM eğrisi Keynesyen yaklaşımda tam yatay, Neoklasik yaklaşımda ise tam dikeydir. Hâlbuki gerçekte IS ve LM eğrileri belli bir eğime sahiptir. Buna göre kapalı ekonomide ve açık ekonomide para ve maliye politikalarının etkinliğini analiz etmek gerekir.

7.1. Kapalı Bir Ekonomide Para ve Maliye Politikalarının Etkinliği

Makroekonomik analizlerde konunun daha anlaşılabilir olması açısından genellikle önce kapalı ekonomi modeli daha sonra açık ekonomi modeli incelenir. Kapalı ekonomi derken kastedilen, ithalat ve ihracatın yani dış ticaretin olmadığı dışa kapalı bir ekonomidir. Dış ticaret faktörü dikkate alınmadan bir maliye ve para politikasının nasıl bir sonuç doğuracağını inceleyelim.

Maliye Politikası Uygulaması	Para Politikası Uygulaması
 Ekonomi para ve mal piyasasının dengede olduğu, diğer bir ifadeyle IS ve LM eğrilerinin kesiştiği A noktasında iken, kamu harcamalarının artırılması ve/veya vergilerin azaltılması gibi genişletici bir maliye politikası uygulanması durumunda IS eğrisi sağa kayar. Böylece yeni denge noktası B noktası olur. Sonuçta ekonomi daha yüksek bir faiz oranında daha yüksek bir gelir seviyesindedir. Yani kapalı bir ekonomide maliye politikası etkindir.	 Ekonomi para ve mal piyasasının dengede olduğu, diğer bir ifadeyle IS ve LM eğrilerinin kesiştiği A noktasında iken, para arzının artırılması gibi genişletici bir para politikası uygulanması durumunda LM eğrisi sağa kayar. Böylece yeni denge noktası B noktası olur. Sonuçta ekonomi daha düşük bir faiz oranında daha yüksek bir gelir seviyesindedir. Yani kapalı bir ekonomide para politikası etkindir.

Görüldüğü gibi dış ticaretin olmadığı kapalı bir ekonomide hem maliye hem de para politikası etkindir. Yani her iki politika da denge milli gelir seviyesini artırmaktadır. Ancak bilinmelidir ki, gerçek hayatta ve özellikle de günümüzde kapalı bir ekonomi modeline rastlanmamaktadır.

7.2. Açık Bir Ekonomide Para ve Maliye Politikalarının Etkinliği

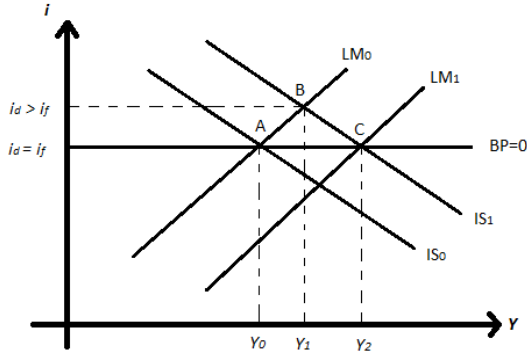
Kapalı bir ekonomi modeli gerçekçi olmadığına göre, dışa açık modelde para ve maliye politikalarını analiz etmek daha doğru olacaktır. Uluslararası sermaye hareketliliğinin tam olduğu bir ekonomide IS-LM aracılığıyla para ve maliye politikalarının etkinliğini analiz eden Mundell-Fleming modeli bize bu konuda yardımcı olacaktır. Bu modelde para ve maliye politikalarının milli gelire olan etkisini analiz etmek için döviz kuru rejimlerini de dikkate almak gerekir. Buna göre sabit döviz kuru ve esnek döviz kuru rejimleri altında her iki politikanın da etkinliği analiz edilmektedir.

- **Sabit Döviz Kuru Altında Para ve Maliye Politikalarının Etkinliği**

Sabit döviz kuru rejimi, yerli paranın yabancı para karşısındaki değerinin devlet tarafından belirlenmesi ve kontrol altında tutulmasıdır. Merkez bankası döviz alım ve satımı yoluyla yerli paranın değerini hedeflediği düzeyde tutmaktadır. Yerli paranın değerinde bir artış olduğunda, sabit döviz kurunu korumak adına para otoritesi piyasadan döviz satın alır ve karşılığında piyasaya para sürer. Bu durum para arzının artması anlamına gelir. Tam tersine, yerli paranın değerinde bir düşüş olduğunda, sabit döviz kurunu korumak adına para otoritesi piyasada döviz satar ve karşılığında yerli para toplar. Bu durum da para arzının azalması anlamına gelir. Açık piyasa işlemleri dediğimiz bu durum aracılığıyla döviz kuru piyasada arz ve talebe göre belirlenmemekte, para otoritesinin belirlediği seviyede sabit kalmaktadır. Uluslararası sermaye hareketliliği ve sabit döviz kuru rejimi altında maliye ve para politikaları etkinliğinin analizi aşağıdaki gibidir.

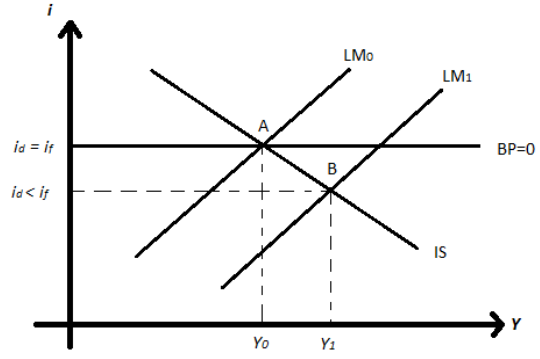
Grafiklerde $BP=0$ doğrusu ödemeler dengesinin sağlandığı düzeyi göstermektedir. Ödemeler dengesi, yurtiçi faiz oranının (i_d) yurtdışı faiz oranına (i_f) eşit olduğu durumda gerçekleşir. Bu çizginin altındaki bir noktada yurtiçi faiz oranı yurtdışı faiz oranının altına düşmekte ve ödemeler dengesi açık vermekte, üstündeki bir noktada ise yurtiçi faiz oranı yurtdışı faiz oranının üstünde olmakta ve ödemeler dengesi fazla vermektedir.

Maliye Politikası Uygulaması

Para ve mal piyasasının dengede olduğu A noktasında iken genişletici bir maliye politikası uygulanması durumunda IS eğrisi sağa kayacak ve IS_1 haline gelecektir. Bu durumda yeni denge noktası B olacaktır. Bu durum milli gelirin artmasıyla birlikte faiz oranını da artıracaktır ve yurtiçi faiz oranı yurtdışı faiz oranının üstünde olacaktır. Faiz oranı yükseldiğinden, ülkeye sermaye girişi olacaktır ve ödemeler dengesi fazla verecektir. Bu da yabancı paranın değerini düşürecek, başka bir ifadeyle yerli paranın değerini artıracaktır. Sabit döviz kuru rejimi altında Merkez Bankası döviz kurunu sabit tutabilmek için döviz satın alıp karşılığında yerli para verecektir. Bu da piyasada para arzının artması anlamına gelmektedir. LM eğrisini sağa kaydıran bu durum yurtiçi ve yurtdışı faiz oranının eşit olduğu ve ödemeler dengesinin sağlandığı C noktasına kadar devam eder. Sonuçta milli gelir Y_2 seviyesine yükselir. Yani sabit döviz kuru altında maliye politikası etkindir.

Para Politikası Uygulaması

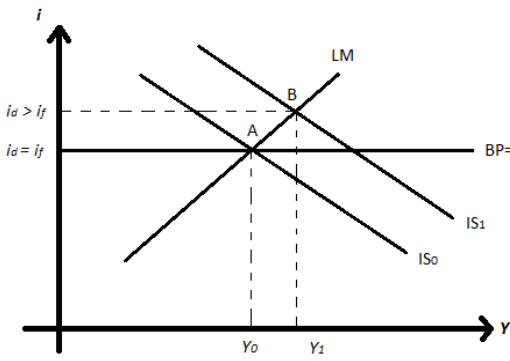
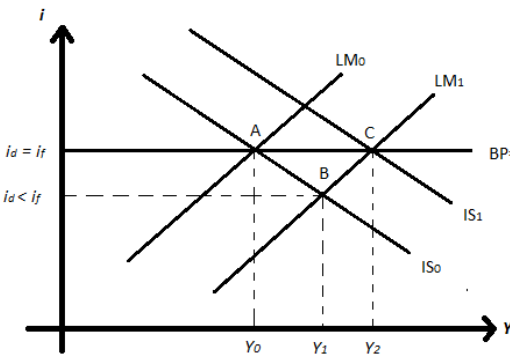

Para ve mal piyasasının dengede olduğu A noktasında iken genişletici bir para politikası uygulanması durumunda LM eğrisi sağa kayacak ve LM_1 haline gelecektir. Bu durum milli gelirin artmasıyla birlikte faiz oranını da azaltacaktır ve yurtiçi faiz oranı yurtdışı faiz oranının altında olacaktır. Faiz oranı düştüğünden, sermaye yurtdışına kaçacaktır ve ödemeler dengesi açık verecektir. Bu da yabancı paranın değerini artıracak, başka bir ifadeyle yerli paranın değerini azaltacaktır. Sabit döviz kuru rejimi altında Merkez Bankası döviz kurunu sabit tutabilmek için döviz satıp karşılığında yerli para alacaktır. Bu da piyasada para arzının azalması anlamına gelmektedir. LM eğrisini sola kaydıran bu durum yurtiçi ve yurtdışı faiz oranının eşit olduğu ve ödemeler dengesinin sağlandığı A noktasına kadar devam eder. Sonuçta milli gelir Y_0 seviyesinde kalır. Yani sabit döviz kuru altında para politikası etkin değildir.

Analizde görülmektedir ki, sermaye hareketliliğinin tam olduğu ve sabit döviz kuru rejiminin olduğu bir ekonomide maliye politikası etkindir ve para politikası etkin değildir.

- **Esnek Döviz Kuru Altında Para ve Maliye Politikalarının Etkinliği**

Esnek döviz kuru rejimi, döviz kurunun piyasada arz ve talebe göre belirlendiği bir rejimdir. Serbest bir ortamda yerli paranın yabancı para karşısındaki değeri hiçbir devlet müdahalesi olmadan değişebilmektedir. Ancak böylesine tam esnek bir döviz kuru rejimine az rastlanır. Genellikle görülen, belli bir bant aralığında kurun serbest bırakılması, ancak bant dışına bir çıkma olduğunda merkez bankasının müdahalesiyle kurun tekrar bant aralığına sokulmasıdır. Uluslararası sermaye hareketliliği ve esnek döviz kuru rejimi altında maliye ve para politikaları etkinliğinin analizi aşağıdaki gibidir.

Maliye Politikası Uygulaması	Para Politikası Uygulaması
 Para ve mal piyasasının dengede olduğu A noktasında iken genişletici bir maliye politikası uygulanması durumunda IS eğrisi sağa kayacak ve IS_1 haline gelecektir. Bu durumda yeni denge noktası B olacaktır. Bu durum milli gelirin artmasıyla birlikte faiz oranını da artıracaktır ve yurtiçi faiz oranı yurtdışı faiz oranının üstünde olacaktır. Faiz oranı yükseldiğinden, ülkeye sermaye girişi olacaktır ve ödemeler dengesi fazla verecektir. Bu da yerli paranın değerini artıracaktır. Yerli paranın değer kazanması ihracatı azaltacak ve ithalatı artıracaktır. Böylece ödemeler dengesi sağlanıncaya kadar IS eğrisi tekrar sola doğru kayacaktır ve IS_0 haline gelecektir. Ekonomi tekrar A noktasında dengeye gelecek ve denge milli gelir seviyesi Y_0 olacaktır. Net etki sıfırdır. Yani esnek döviz kuru altında maliye politikası başarısızdır.	 Para ve mal piyasasının dengede olduğu A noktasında iken genişletici bir para politikası uygulanması durumunda LM eğrisi sağa kayacak ve LM_1 haline gelecektir. Bu durum milli gelirin artmasıyla birlikte faiz oranını da azaltacaktır ve yurtiçi faiz oranı yurtdışı faiz oranının altında olacaktır. Faiz oranı düştüğünden, sermaye yurtdışına kaçacaktır ve ödemeler dengesi açık verecektir. Bu da yabancı paranın değerini artıracak, başka bir ifadeyle yerli paranın değerini azaltacaktır. Yerli paranın değer kaybetmesi ihracatı artıracak ve ithalatı azaltacaktır. Böylece ödemeler dengesi sağlanıncaya kadar IS eğrisi sağa kayacaktır ve IS_1 haline gelecektir. Ekonomi C noktasında dengeye gelecek ve denge milli gelir seviyesi Y_2 olacaktır. Net etki milli gelirin artışı yönündedir. Yani esnek döviz kuru altında para politikası başarılıdır.

Analizde görülmektedir ki, sermaye hareketliliğinin tam olduğu ve esnek döviz kuru rejiminin olduğu bir ekonomide maliye politikası etkin değildir ve para politikası etkindir.

Mundell-Fleming modeli uluslararası sermaye hareketliliğinin olduğu bir ekonomide sabit ve esnek döviz kuru altında para ve maliye politikalarının etkinliğini analiz etmiştir. Net etkinin milli gelir artışı olması, politikanın etkin olduğunu göstermektedir. Buna göre sabit döviz kuru altında maliye politikası etkindir, para politikası etkin değildir; esnek döviz kuru altında para politikası etkindir, maliye politikası etkin değildir.

Mundell-Fleming modelinin dışında IS-LM aracılığıyla para ve maliye politikalarının etkinliğine baktığımızda, IS ve LM eğrilerinin eğimi önem kazanmaktadır. Zira bu eğrilerin eğimi bilinmiyorken uygulanan bir politikanın sonucu bazen belirsizdir. Bazen de eğrilerin eğimi ne olursa olsun politikanın sonucu bellidir. Bunu anlamak için bir grafik tahayyül etmek işimizi kolaylaştıracaktır. Farklı eğimlere sahip IS ve LM eğrileri çizdiğimizde ve para politikası ile maliye politikasını birlikte uyguladığımızda sonuç her şekilde aynıysa durum sabittir; sonuç eğime bağlı olarak değişiyorsa durum belirsizdir. IS ve LM eğrilerinin eğimi bilinmiyorken her iki politikanın da aynı anda uygulanmasının faiz oranı ve milli gelir üzerindeki etkisi aşağıdaki gibidir:

PARA POLİTİKASI	MALİYE POLİTİKASI	FAİZ ORANI	MİLLİ GELİR
Genişletici	Genişletici	Belirsiz	Artar
Genişletici	Daraltıcı	Azalır	Belirsiz
Daraltıcı	Genişletici	Artar	Belirsiz
Daraltıcı	Daraltıcı	Belirsiz	Azalır

8. ENFLASYONLA MÜCADELEDE MALİYE POLİTİKASI

8.1. Enflasyon Kavramı

Enflasyon, bir ekonomide fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışı ifade etmektedir. Enflasyon oranı ise, yıldan yıla fiyatlar genel düzeyindeki yüzdesel değişim demektir. Enflasyon maliye politikasının amaçlarından biri olan fiyat istikrarının bozulması anlamına gelmektedir. Bu nedenle enflasyon sorununu çözmek için önce enflasyonun kaynaklarını tespit etmek gerekir.

Enflasyonun en önemli nedenlerinden biri ekonomide toplam talebin toplam arzı aşmasıdır; diğer bir ifadeyle talep fazlalığıdır. Bilindiği gibi bir malın miktarı sabitken ona olan talep arttığında malın fiyatı artar. Bunu ekonominin geneline yaydığımızda, ekonomide toplam arz (üretim miktarı) sabitken toplam talebin artması fiyatlar genel seviyesinin artmasına yol açar. Tam istihdam seviyesinde toplam arzı aşan bu fazlalığa *enflasyonist açık* denmektedir. Talep fazlalığı nedeniyle oluşan bu enflasyona da *talep enflasyonu* denmektedir.

Enflasyonun bir diğer nedeni de üretim sürecindeki maliyet artışlarıdır. Çeşitli nedenlerle üretim girdilerinin fiyatlarındaki artış ürün fiyatlarına yansımakta ve ekonomide enflasyona yol açmaktadır. Bu duruma *maliyet enflasyonu* da denmektedir.

Özellikle yapısalcıların bahsettiği bir diğer enflasyon türü de *yapısal enflasyondur*. Genellikle az gelişmiş ülkelerde birtakım yapısal darboğazlardan kaynaklanan fiyat yükselişleridir. Ülkelerin kendine has sorunları olabilir. İşgücü verimliliğindeki düşüş, enerji veya hammadde eksikliği gibi yapısal sorunların genel sonucu olarak fiyatlar genel seviyesi artabilir.

Son olarak bahsedebileceğimiz enflasyon türü *ithal enflasyondur*. Yurtdışından ithal edilen ürünlerin fiyatlarındaki artışın yurtiçinde enflasyona neden olmasıdır. Genellikle ara mal ithalatında söz konusu olan bir enflasyon türüdür. Bu nedenle ithal enflasyon, girdi konusunda dışa bağımlı olan ekonomilerin sıkça yaşadığı bir durumdur.

Enflasyonun hesaplanmasında yöntem olarak farklı endeksler kullanılabilmektedir. Ortalama bir tüketicinin tükettiği bir mal sepetindeki fiyat değişimini ölçen Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), üreticiden perakende satıcıya satış aşamasındaki fiyat artışını görmemizi sağlayan ve hammadde ve yarı mamul fiyat değişimini ölçen Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE), nominal GSYH'nin reel GSYH'ye oranını gösteren GSYH Deflatörü bu endekslerin başında gelmektedir.

Enflasyonun artması ekonomide birçok sorunu doğurmaktadır. Özellikle kamu sektöründe yaşanan sorun Olivera-Tanzi etkisidir. Yüksek enflasyon ortamında verginin tahakkuk ettiği zaman ile tahsil edildiği zaman arasında paranın alım gücü azalmaktadır. Bu durum kamu sektöründe reel olarak bir gelir kaybı anlamına gelmektedir.

Bir ekonomik istikrarsızlık olarak enflasyon sorununun çözülmesinde maliye politikasına önemli görevler düşmektedir. Ama öncelikle bilinmesi gerekir ki, enflasyon olgusu toplam talebin toplam arzı aşması olduğuna göre, enflasyonla mücadelede toplam talebi dizginleyecek politikaların tercih edilmesi gerekir. Bu da daraltıcı maliye politikası demektir.

8.2. Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamaları

Enflasyonla mücadelede toplam talebi dizginlemek amacıyla daraltıcı maliye politikası uygulanması gerektiğine göre, kamu harcamalarının azaltılması gerekmektedir. Çünkü kamu harcamaları ekonomide canlılık yaratan, bir başka ifadeyle toplam talebi artıran bir politika aracıdır. Bu nedenle enflasyonun kaynağı olan talep fazlalığını azaltmanın yolu, kamu harcamalarını azaltmaktır. Ancak miktarsal olarak kamu harcamalarının azaltılması çok genel bir politika olabilir. Zira her kamu harcama türünün ekonomideki etkisi farklıdır. Bu nedenle toplam talebi dizginlemek amacıyla hangi kamu harcama türünün azaltılacağına karar vermek önemlidir.

Bilindiği gibi reel harcamalar devlet tarafından mal ve hizmet alımına dayalı harcamalardır ve reel harcamalar cari harcamalar ile yatırım harcamalarından oluşmaktadır. Cari harcamalar devletin cari dönem içerisinde tüketimine konu olan harcamalardır. Personel ödemeleri, kırtasiye masrafları, ısınma, su, kira vb. harcamalar bu gruba girmektedir. Cari harcamaların kısılması devletin tüketici olarak ekonomideki payını azaltmaktadır. Ancak devletin devamlılığını sağlayan kamusal hizmetlerin sağlıklı bir şekilde sunulabilmesi için cari harcamaların kısılması doğru olmayabilir. Reel harcamaların diğer bir parçası olan yatırım harcamaları da faydası birden fazla yıl içinde elde edilen ve uzun vadede üretim kapasitesini artıran harcamalardır. Enflasyonist bir dönemde yatırım harcamalarının azaltılması, etkisi en güçlü araç olacaktır. Bunun nedeni hem büyük miktarlara sahip olan harcamalar olması ve etkisinin uzun vadede görülmesi hem de yatırım harcamalarının azaltılmasının daha az bir toplumsal baskıyla karşılaşacak olmasıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, yatırım harcamalarının azaltılması uzun vadede ekonomik kapasitenin büyümesine ket vuracaktır.

Reel harcamalar dışında diğerk bir kamu harcama türü de transfer harcamalarıdır. Transfer harcamaları karşılığında herhangi bir mal ve hizmet alımı olmaksızın, yani karşılıksız yapılan harcamalardır. Devletin sosyal amaçlarına hizmet etmek adına yapılan karşılıksız yardımlar sosyal transfer harcamalarıdır. Emekli maaşları ve öğrencilere verilen başbakanlık bursu buna örnektir. Belli sektörleri desteklemek adına yapılan sübvansiyonlar da iktisadi transferlerdir. Tarımsal sübvansiyonlar buna örnektir. Ayrıca devletin hem borç faiz ödemelerini yapmak hem de çeşitli kurumlarının bütçe açıklarını kapatmak amacıyla yaptığı harcamalar da vardır ki, bunlar da mali transfer harcamalarıdır. Enflasyonla mücadelede genel olarak transfer harcamalarının azaltılması dolaylı olarak da olsa etkili olacaktır. Her ne kadar transfer harcamalarının toplam talebe doğrudan etkisi olmasa da, bu harcamaların azalması dolaylı olarak talebin azalmasına yol açar. Ancak unutulmamalıdır ki, transfer harcamalarının azalması kimi zaman toplumsal huzursuzluklara yol açma ihtimali nedeniyle, kimi zaman da borç faiz ödemelerinin koşullarının devlet tarafından belirlenememesi gibi teknik kısıtlar nedeniyle zordur.

8.3. Enflasyonla Mücadelede Kamu Gelirleri

Bir maliye politikası aracı olarak kamu gelirlerinin önemli bir kısmını tek başına vergiler oluşturduğundan ve vergilerin ekonomik etkileri daha hissedilir olduğundan, genellikle kamu gelirleri aracına vergi politikası da denir. Enflasyonla mücadelede daraltıcı maliye politikası uygulamak amacıyla vergilerin artırılması gerekmektedir. Zira vergiler geliri aşındıran enstrümanlardır. Bu nedenle ekonomide daraltıcı bir etkiye sahiptir. Ancak genel olarak vergilerin artırılmasının yanı sıra hangi vergi türüne ağırlık verilmesi gerektiği de önemlidir.

Ekonomide toplam talebi azaltmak amacıyla uygulanabilecek en güçlü vergi politikası artan oranlı gelir vergisidir. Gerçek ve tüzel kişilerin gelirlerinden doğrudan alınan vergiler toplam talebi doğrudan etkilemektedir. Bunun yanı sıra gelir vergisinin artan oranlı olması da ekonomideki dalgalanmalar karşısında daha esnek bir hal almasını sağlar. Söz gelimi enflasyonist ortamda gelirin yükselmesi artan oranlı gelir vergisi nedeniyle daha fazla vergi alınmasını sağlamaktadır. Bu da geliri tekrar azaltan bir unsurdur. Bilindiği gibi bu durum otomatik istikrarlandırıcı olarak adlandırılır.

Toplam talebi doğrudan olmasa da etkileyen diğerk bir vergi türü de dolaylı vergilerdir. Dolaylı vergiler piyasa mekanizması araçları yoluyla dolaylı olarak alınan vergilerdir. Genellikle harcamalar üzerinden alınırlar. Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi gibi vergiler buna örnektir. Fiyatların içine yerleştirilebildiğinden vergi psikolojisi açısından çok hissedilmeyen vergilerdir. Bu nedenle de politikacıların tercih ettiği bir kamu geliridir.

Tüketim üzerinden alındığından dolayı da olsa tüketimi etkilemesi söz konusudur. Dolaylı vergilerin artırılması toplam talebi dolaylı da olsa azaltıcı yönde etkilemektedir.

Servet üzerinden alınan vergiler ise tamamen gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olduğundan toplam talebi etkileme konusunda başarısızdırlar. Diğer bir ifadeyle enflasyonla mücadelede kullanılan bir vergi türü değildir.

8.4. Enflasyonla Mücadelede Kamu Bütçesi

Enflasyonla mücadelede daraltıcı maliye politikası uygulanması gerektiğine göre kamu bütçesinin fazla vermesi gerekir. Diğer bir ifadeyle, kamu harcamaları azaltılırken kamu gelirlerinin artırılması bütçe fazlalığına yol açmaktadır.

8.5. Enflasyonla Mücadelede Kamu Borçlanması

Enflasyonla mücadelede kamu borçlanması da etkili bir araçtır. Kamu borçlarının etkilerini anlayabilmek için hem borçların kaynağına yani nereden borçlanıldığına hem de borçların vadesine bakmak gerekir.

Enflasyonla mücadelede en etkili borç kaynağı birey ve firmalardır. Çünkü birey ve firmalar tüketim amaçlı kullanabilecekleri fonları devlete borç vermede kullandıkları takdirde toplam talepte azalma olacaktır. Devletin ticari bankalardan borçlanması durumunda enflasyona nasıl bir etkisinin olacağını anlamak için ticari bankaların elindeki hangi fonu kullandığını bilmek gerekir. Eğer bankalar kredi kullandırmak üzere ayırdıkları fonu devlete borç olarak veriyorsa bunun ekonomideki etkisi talebi azaltma yönündedir. Ancak bankalar ellerindeki atıl fonu borç olarak veriyorsa bunun daraltıcı etkisi olmayacaktır. Merkez bankasından borçlanma ise para arzını artırma özelliğinden dolayı enflasyonu daha da körükleyici bir özelliğe sahiptir. Dış borçlar da ilk alındığında milli geliri artırıcı, geri ödenirken milli geliri azaltıcı bir etkiye sahiptir. Diğer bir ifadeyle kısa vadede daraltıcı etkisi yoktur. Bu nedenle enflasyonla mücadelede hem merkez bankasından hem de yurtdışından borçlanma tercih edilmez.

Kamu borçlarının vadelerine göre etkilerine baktığımızda ise kısa vadeli (12 ayı geçmeyen) borçların enflasyonu daha da körüklediğini görmekteyiz. Çünkü kısa vadede borçlar faiziyle birlikte geri ödendiğinde alıcıların tüketim taleplerinde bir artış olacaktır. Kısa vadeli borçlar toplam talebi artırıcı bir etkiye sahip olduğundan enflasyonist ortamda tercih edilmeyen bir maliye politikası aracıdır. Bu nedenle enflasyonist bir ortamda uzun vadeli borçlar tercih edilir.

9. DURGUNLUKLA MÜCADELEDE MALİYE POLİTİKASI

9.1. Durgunluk Kavramı

Bir ekonomide toplam talebin toplam arzın altında kalması durgunluk olarak adlandırılmaktadır. Çünkü bir ekonomide üretilen mallar (toplam arz) talep edilmediği takdirde üretim kapasiteleri atıl kalacak, ekonomik işleyiş yavaşlayacak ve işsizlik oluşmaya başlayacaktır. İşsizlik toplam talebin daha da düşmesine yol açacak ve durgunluk daha da derinleşecektir. Bu nedenle durgunluk bir ekonomide olabilecek en kötü hastalıklardan biridir. Toplam talebin toplam arzın altında kalması durumunda oluşan aradaki fark *deflasyonist açık* olarak anılır. Zira ekonomideki durgunluk fiyatlar genel seviyesinin de düşmesine neden olmaktadır.

Ekonomide işsizliğin birçok nedeni olabilir. Buna bağlı olarak birçok işsizlik türü de olabilir. Mesela piyasa ücret düzeyinde çalışmak istendiği halde iş bulunamaması *gayri iradi işsizlik*; piyasada iş bulma olanağı olduğu halde çalışmak istenmemesi ise *iradi işsizlik*dir. Bir ekonominin kendine has yapısal özelliklerinden kaynaklanan işsizlik *yapısal işsizlik*; ekonomideki konjonktürel dalgalanmalara bağlı olarak işgücü talebindeki azalmadan kaynaklanan işsizlik ise *konjonktürel (devrevi) işsizlik*dir. İş değiştirme ve mevsimlik işleri bırakma gibi nedenlerle veya yeni mezunların kısa süreli iş aramaları gibi nedenlerle geçici olarak oluşan işsizlik türü de *friksiyonel (arızı) işsizlik*dir.

Durgunluğun neden olduğu işsizlik, maliye politikası amaçlarından biri olan tam istihdamdan uzaklaşma anlamına gelmektedir. Bu nedenle işsizlikle mücadelede genişletici maliye politikasının uygulanması gerekir. Diğer bir ifadeyle kamu harcamalarının artırılması ve/veya vergilerin azaltılması gerekmektedir. Toplam talebi canlandırmaya yönelik genişletici bir maliye politikasının uygulanması *telaflı edici maliye politikası* olarak adlandırılmaktadır.

9.2. Durgunlukla Mücadelede Kamu Harcamaları

Durgunlukla mücadelede genişletici maliye politikası uygulanması gerektiğine göre kamu harcamalarının artırılması gerekir. Kamu harcamalarının artması çarpan mekanizması aracılığıyla milli gelirde daha fazla bir artışa yol açacak ve ekonomi canlanmaya başlayacaktır. Çünkü devlet kendisi doğrudan mal ve hizmet satın alarak ekonomide doğrudan bir talep artışı yaratabilir ya da kamusal hizmetlerini sunarken istihdam yaratarak dolaylı olarak talepte bir artışa yol açabilir.

Kamu harcamaları miktarının artırılması bilgisi yine bir maliye politikacısı için yetersiz kalabilir. Zira hangi kamu harcama türünün ekonomik büyümeye ne kadar etkisinin olacağını biliyor olmak gerekir. Ekonomik durgunluğun giderilmesinde en önemli kamu harcama türü

reel harcamalardır. Devletin yaptığı mal ve hizmet alımına dayalı bu harcamalar ekonomide doğrudan bir talep yaratmaktadır. Devletin tüketim harcamaları olan cari harcamaların artırılması kısa vadede ekonomik canlanmaya yol açarken, yatırım harcamalarının artırılması uzun vadede ekonomiyi canlandıracaktır. Ancak yatırım harcamalarının artırılması uzun dönemde ekonomik kapasitenin artırılması anlamına geldiğinden daha verimli bir harcama türü olabilir. Bilindiği gibi ilk Keynesyen fikirlerde kamu harcamalarının artırılmasındaki amaç verimlilikten ziyade istihdamın artırılmasıydı. Bu nedenle devletin çukur açtırıp ertesi gün de çukur kapattırması örneği bile istihdamı artırması açısından önemlidir. Ancak günümüzdeki Keynesyen temelli yaklaşımlar istihdamın artırılmasıyla beraber verimliliğin de artırılması gerektiğini ve kaynakların etkin kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle reel harcamalardaki artışlarda amaç istihdamı artırmak olmakla birlikte iktisadi etkinliği de sağlamak olmalıdır.

Bir diğer kamu harcama türü olan transfer harcamaları da istihdamı dolaylı olarak etkileyebilir. Dolaylı olmasının nedeni, devletin doğrudan talep yaratıcı bir harekette bulunmaması ve transfer harcamalarında ekonomik kapasitenin artışından ziyade kaynakların devlet aracılığıyla sadece el değiştirmesidir. Özellikle de sosyal transfer harcamaları ve ekonomik transfer harcamaları kişi ve sektörlerin alım güçlerini artıracığından toplam talebi dolaylı da olsa olumlu etkileyecektir. Ancak borç faiz ödemeleri gibi mali transfer harcamaları özellikle de yurtdışına yapılıyorsa, kaynakların ulusal ekonomi dışına transferi anlamına geldiğinden toplam talebi olumsuz etkileyebilir.

9.3. Durgunlukla Mücadelede Kamu Gelirleri

Durgunlukla mücadelede genişletici maliye politikasının bir parçası olarak vergilerin azaltılması gerekmektedir. Çünkü vergi kişilerin gelirini törpüleyen bir araçtır. Vergilerin azaltılması kişilerin harcanabilir gelirini artıracak ve daha fazla mal ve hizmet talep etmelerini sağlayacaktır. Böylece ekonomik durgunluk yavaşlamaya başlayacaktır. Vergi azalışının yanı sıra vergi muafiyet ve istisnaları da genişletici bir etkiye sahiptir. Çünkü devlet tarafından alınması gereken bir verginin kısmen veya tamamen alınmaması kişilerin yine harcanabilir gelirini artıracaktır. Ancak muafiyet ve istisnaların doğru kişi veya olaylara uygulanması gerekir. Toplumsal, ekonomik ve siyasi anlamda gerginlik yaratmayacak rasyonel bir muafiyet ve istisna politikasının uygulanması gerekir.

Vergi türleri itibariyle baktığımızda kişilerin taleplerindeki en etkili verginin gelir vergisi olduğunu görmekteyiz. Çünkü kişiler gelirleri arttığı sürece taleplerini artırır. Bu nedenle özellikle de marjinal tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelir gruplarının lehine sonuç verecek bir vergi azalışı ve/veya vergi muafiyeti durgunlukla mücadelede önemli bir araç

olacaktır. Kurum kazançları üzerinden alınan vergilerin de (Kurumlar Vergisi) azaltılması ekonomiyi canlandırma eğilimindedir. Ancak kurumlar vergisinin azaltılmasında dikkat edilmesi gereken husus, gelir dağılımında adaleti bozucu etkide olmamasıdır. Çünkü firma sahipleri genellikle üst gelir gruplarından oluşmaktadır. Bu nedenle doğru bir kişisel gelir vergisi indirimiyle beraber kurumlar vergisi indirimine gidilebilir.

Gelir üzerinden alınan vergilerin yanı sıra harcamalar (tüketim) üzerinden alınan vergilerin de azaltılması ekonomik durgunluğu azaltacaktır. Çünkü harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerin azaltılması tüketim mallarının fiyatlarını azaltacak ve ekonomik aktörlerin daha fazla mal ve hizmet tüketmesine yol açacaktır. Bu da toplam talebin artması ve durgunluğun giderilmesi anlamına gelmektedir.

9.4. Durgunlukla Mücadelede Kamu Bütçesi

Durgunlukla mücadelede genişletici maliye politikası uygulanması gerektiğine göre kamu bütçesinin açık vermesi gerekir. Diğer bir ifadeyle, kamu harcamaları artırılırken kamu gelirlerinin azaltılması bütçe açığına yol açmaktadır.

9.5. Durgunlukla Mücadelede Kamu Borçlanması

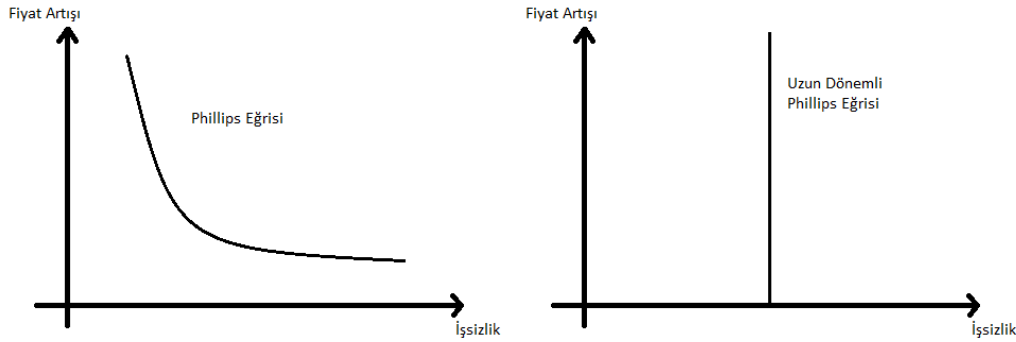
Bir maliye politikası aracı olarak kamu borçlanmasının da ekonomik durgunluk üzerinde etkileri vardır. Borçlanma bireyler ve firmalardan yapıldığı takdirde ekonomide daraltıcı bir etki yaratacaktır. Bu nedenle durgunluk dönemlerinde tercih edilmez. Ticari bankalardan borçlanmanın durgunluğu gidermede olumlu bir etkisinin olabilmesi için bankaların kredi kullanırmak üzere ayırdığı fonlardan değil de ellerindeki atıl fonlardan borçlanması gerekir. Merkez Bankası kaynaklarından borçlanma ekonomiyi oldukça canlandıracaktır. Zira açık finansman denilen bu borçlanma türü para arzının artması anlamına gelmektedir. Bu da ekonomiyi canlandırmaktadır. Ancak bu borçlanma türünde, ileride enflasyonist eğilimlerin ortaya çıkmaması için dikkat edilmelidir. İç borç aktörleri dışında yurtdışından yapılan dış borçlanmanın da ekonomik canlanmayı sağlama işlevi vardır. Çünkü yurtdışından bir kaynak transfer edilerek ekonomide talep artışı yaratılmaktadır ve bu da milli geliri artırır. Ancak unutulmamalıdır ki, dış borçlar ilk alındığında milli geliri artırıcı bir etkiye sahipken, borcun ödenmesi aşamasında milli geliri azaltıcı bir etkiye sahiptir.

Kamu borçlarını vadelerine göre incelediğimizde ise, kısa vadeli (12 ayı geçmeyen) borçların toplam talebi canlandırdığını söyleyebiliriz. Çünkü kısa vadeli borçlar bir bütçe dönemi içinde faiziyle birlikte geri ödendiğinden alacaklıların gelirinde bir artışa yol açarak toplam talebin genişlemesine yol açarlar. Bu nedenle durgunluk dönemlerinde uzun vadeli borçlanmanın bir etkisi olmayacaktır.

10. STAGFLASYONLA MÜCADELEDE MALİYE POLİTİKASI

10.1. Stagflasyon Kavramı

1929 Büyük Bunalımından 1970’li yıllara kadar genel kabul gören Keynesyen politikalar ya enflasyon ya da durgunluk karşısında uygulanacak maliye politikalarından oluşmaktadır. Çünkü enflasyon ile işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki vardır ve bu ilişki Phillips eğrisi ile gösterilmektedir. Yani işsizliğin arttığı bir ekonomide toplam talep azalacağından fiyatlar azalacaktır. Ancak 1970’li yıllarda dünyada yaşanan ekonomik kriz daha önce görülmemiş yeni bir ekonomik rahatsızlığa şahit olmuştur: stagflasyon. Stagflasyon ekonomik durgunluk ve enflasyonun birlikte görülmesi halidir. Diğer bir ifadeyle durgunluk içinde enflasyondur. Stagflasyon olgusuyla birlikte kısa dönemde geleneksel Phillips eğrisinin geçerli olmadığı görülmüş, özellikle de monetaristlerin geliştirdiği doğal işsizlik oranında dikey eksene paralel uzun dönemli bir Phillips eğrisi geliştirilmiştir. Buna göre uzun dönemde enflasyon oranı ne olursa olsun işsizlik düzeyi değişmeyecektir.

Stagflasyon olgusunun ortaya çıkmasında çeşitli faktörlerin payı vardır. Bunların başında yapısal özellikler gelmektedir. Yapısal işsizliğin olduğu bir ekonomide yapısal dönüşümler yaşamadan sadece işsizlikle mücadeleyle yönelik genişletici politikalar uygulanması durumunda işsizlik azalmamakla birlikte enflasyonun da artmasına neden olmaktadır. Stagflasyonun bir diğer nedeni de güçlü sendika pazarlıklarıdır. Hâlihazırda işsizlik olsa bile sendikaların pazarlık güçleri ücretlerin aşağı doğru esnek olmamasına neden olmaktadır. Bir maliyet unsuru olan bu ücret artışları da işsizlik seviyesinde hiçbir azalma yokken fiyatların artmasına yol açmaktadır. Eksik rekabet koşulları da stagflasyonun bir diğer nedenidir. Özellikle tekellerin piyasaların varlığı durumunda tekellerin fiyatı tek başına belirlemesi, ekonomide işsizlik olsa bile fiyatların artmasına yol açabilmektedir. Bunların dışında dış şoklar da stagflasyona yol açabilir. Bunun en klasik örneği 1974 petrol krizidir. Petrol ihracatçısı ülkelerin satışı durdurması petrol fiyatlarının artmasına yol açmış ve bu durum işsizlik verirken fiyatlar genel seviyesinin yükselmesiyle sonuçlanmıştır.

10.2. Stagflasyonla Mücadelede Maliye Politikası

Stagflasyonla mücadelede maliye politikası oldukça dara düşmüştür. Zira hem işsizlik hem de enflasyonun olduğu bir ekonomide nasıl bir maliye politikası uygulanacağı belirsizdir. Genişletici maliye politikası uygulansa işsizlik sorunu azalacak ama mevcut enflasyon daha da körüklenecektir. Daraltıcı maliye politikası uygulansa enflasyon sorunu çözülecek ama mevcut işsizlik daha da artacaktır. Bu nedenle stagflasyon karşısında net bir maliye politikasından bahsetmek güçtür.

Kamu harcamalarının azaltılması her ne kadar daraltıcı etkide bulunarak enflasyon sorununu çözsede, durgunluk sorunu için mevcut kamu harcamalarının ekonomideki atıl üretim kapasitesini harekete geçirecek verimli alanlara kayması gerekmektedir. Stagflasyon karşısında kamu harcamalarının miktarından ziyade nerelere harcandığı yani verimliliği önemlidir.

Stagflasyon karşısında uygulanması gereken vergi politikaları ise ücret artışlarını dizginlemeye yönelik olmalıdır. Buna göre, aşırı ücret artışı uygulayan firmaları cezalandıran ve tersini uygulayan firmaları ödüllendiren vergi politikaları, ücret maliyetine bağlı olarak fiyatların artmasını engelleyecektir.

Para politikasıyla koordineli işleyen bir kamu borçlanma politikası da uzun vadeli uygulandığında başarıya ulaşabilir.

10.3. Stagflasyonla Mücadelede Gelirler Politikası

Enflasyonu kontrol altına almak ve gelir dağılımında adaleti sağlamak adına devletin ücret ve fiyatları dondurmak yoluyla piyasaya müdahale etmesine, diğer bir ifadeyle ücret ve fiyatların oluşum sürecine doğrudan müdahale etmesine gelirler politikası denilmektedir.

Ücret ve fiyatların dondurulmasına yönelik bir gelirler politikası genişletici maliye politikasıyla birlikte uygulandığında daha etkili bir çözüme ulaşılabilir. Genişletici maliye politikasının durgunluğu çözmesinin yanı sıra ücret ve fiyatların dondurulması enflasyonu baskılayacaktır. Böyle bir gelirler politikasından beklenen, enflasyonist beklentilerin kırılmasıdır.

Görüldüğü gibi stagflasyon karşısında maliye politikaları tek başına yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle gelirler politikası veya para politikasıyla desteklenen bir politika karması uygulanmalıdır. Söz gelimi, genişletici bir maliye politikası daraltıcı bir para politikasıyla desteklenebilir. Böylece genişletici maliye politikası durgunluğu çözerken, daraltıcı para politikası da enflasyonu çözecektir.

11. İKTİSADİ KALKINMA VE MALİYE POLİTİKASI

11.1. Kalkınma Kavramı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan yeni ülkelerin gelişme çabaları sonucunda iktisat alanında yeni bir disiplin doğmuştur: kalkınma iktisadı. Öncülüğünü Rosenstein Rodan, Arthur Lewis, Ragnar Nurkse gibi isimlerin yaptığı kalkınma iktisadı, azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesini nasıl yakalayabileceğini incelemektedir.

Ekonomik büyüme milli gelirin yıldan yıla artış oranıdır. Büyüme niceliksel bir olgudur. Kalkınma kavramı ise ekonomik büyümeyle birlikte sosyal bir takım göstergelerin de gelişmesidir. Kalkınma niteliksel bir olgudur. Kalkınmayı bir toplumun istediği refah seviyesine ulaşmak için yaşadığı yapısal dönüşümler şeklinde tanımlayabiliriz. Tarım ağırlıklı bir ülkenin sanayileşme çabası, sanayileşmiş bir ülkenin de hizmet sektörlerine kayması gibi yapısal değişimler kalkınma yolunun basamaklarıdır. Ancak kalkınma aslında sosyal gelişmişlikle alakalıdır.

Kalkınmışlığın birçok göstergesi vardır. Bir ülkedeki okuryazarlık oranı, yüksek tahsil oranı, hasta başına düşen doktor sayısı, bebek ölüm oranları, kişi başına düşen kalori miktarı, kitap okuma oranı gibi yüzlerce kalkınma kriterinden bahsetmek mümkündür. Bu göstergelerin iyileşmesi o ülkenin kalkınmaya başladığı anlamına gelmektedir.

Ekonomik büyüme kalkınmanın lokomotifidir. Ancak her ekonomik büyüme yaşayan ülke kalkınmaktadır diye bir kural da yoktur. Mesela petrol ihracatçısı Arap ülkelerinde kişi başına gelir oldukça yüksektir. Ancak kalkınma göstergelerinde dünya ortalamasının altındadırlar. Doğal kaynak zengini bir ülke olmaları kalkınabildikleri anlamına gelmemektedir. Bu nedenle kalkınma olgusu sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, siyasal ve hatta iklimsel bir olgudur. İklimlerin insan davranışları ve alışkanlıkları üzerindeki etkisi düşünüldüğünde kalkınmada belirleyici olduğu söylenebilir. Toplumsal yapılar, gelenek görenekler, insan davranışları, siyasal yapı vb. birçok faktör kalkınmada belirleyicidir.

Gelişmiş ülkeler mevcut büyüme oranlarını korumaya çalışırken, azgelişmiş ülkeler kalkınma çabası içindedirler. Bu nedenle bir takım yapısal özelliklerini değiştirmeleri gerekir. Olumlu anlamda dönüşümü başarabilen ülkeler yükseliş eğilimine girerler, ancak yapısal dönüşümü başaramayanlar azgelişmiş olarak kalırlar. Tabii ki azgelişmişliğin tek nedeni yapısal özellikler değildir. Dışsal faktörlerden bahsetmeden azgelişmişliği açıklamak büyük bir haksızlık olacaktır. Azgelişmişliğin oluşumundaki bu dışsal faktör uluslararası ticari ve politik ilişkilerdir. Dünyada merkez ülkeler olarak adlandırılan gelişmiş kapitalist ülkeler ile

evre lkeler olarak adlandırılan azgelişmiş ülkeler arasındaki serbest ticaret ilişkisi azgelişmişliğin oluşumunda önemli bir faktördür. Zira söz konusu serbest dış ticaret ilişkisi, azgelişmiş ülkelerin ticaret hadlerini olumsuz etkileyerek daha da fakirleşmesine ve merkez ülkelerin daha da zenginleşmesine yol açmaktadır. İktisadi anlamda oluşan bağımlılık ilişkisi politik bağımlılık süreciyle de tamamlayıcı bir niteliktedir. Sonuç olarak bağımlı ekonomiler azgelişmişlikten zor kurtulmaktadırlar.

11.2. Kalkınmanın Sağlanmasında Maliye Politikası

Azgelişmiş ülkelerin kalkınması için uygulanabilecek standart bir maliye politikası yoktur. Çünkü her ülkenin kalkınma dinamikleri ve yapısal özellikleri farklıdır. Ancak azgelişmiş ülkelerin ortak özelliklerine baktığımızda üretim kapasitesi darlığı, aramalı üretememe, işgücü verimliliğinde düşüklük, tasarruf ve yatırım azlığı, kamu bütçe açıkları gibi sorunlarda birleştiklerini görmekteyiz. Bu nedenle uygulanacak maliye politikası ekonomiyi şişirmeye değil, uzun vadede üretim kapasitesini ve kalitesini artırmaya yönelik olmalıdır.

Kamu harcamaları yatırımlara yönelik olduğu takdirde uzun vadede üretim kapasitesinin artması sağlanabilir. Bunun için seçilecek yatırımın çok doğru tercih edilmesi gerekli ve üretim kapasitesini artırmayacak ölü yatırımlar tercih edilmemelidir. Aksi halde kaynaklar etkin kullanılmamış olur. Sübvansiyonlar yoluyla belli sektörler desteklenerek ülkede yetersiz olan malların üretimi teşvik edilmelidir. Bunun yanı sıra kalkınmanın finansmanını sağlayacak en iyi araç doğru bir vergi politikasıdır. Çünkü kamu borçlanması, kolay bir yol olmasına rağmen, kalkınma sürecinde oldukça tehlikelidir. Zaten yurtiçi tasarruflar yetersiz olduğundan iç borçlanma zayıf kalmaktadır. Bu nedenle azgelişmiş ülkeler dış borçlanmaya başvurmaktadır. Ancak dış borçlanma politik bağımlılık sürecini olgunlaştırmakta ve kaynaklar doğru yere kullanılmadığında geri ödenirken ekonomiye büyük kayıplar verebilmektedir. Uygulanacak vergi politikası da yatırımları teşvik edecek nitelikte olmalı ve üretim kalitesini artıracak güdüleri oluşturmalıdır. Piyasayı yapısal değişime entegre etmenin en iyi yolu yönlendirici vergi politikalarıdır.

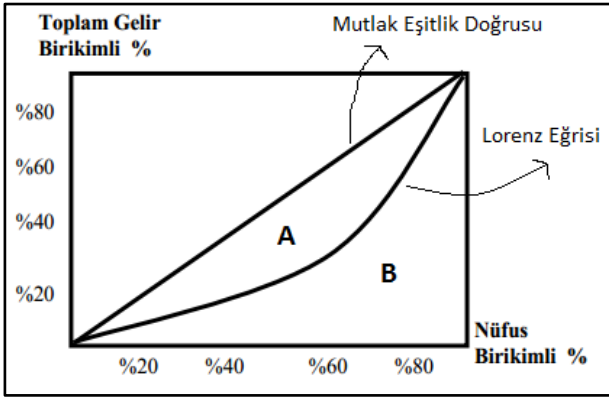
Bunların dışında azgelişmişliğin kaynağını oluşturan eksiklikleri gidermek amacıyla kamu işletmeleri kurulmalı ve böylece kaynak dağılımında etkinlik sağlanmalıdır. Yerli üreticiler devlet eliyle korunarak yurtiçinde üretilmesi mümkün malların dış alımı (ithalatı) engellenmelidir.

Tabii ki bütün bunlar yapılırken devlet bütçesinde kronik ve kontrol edilemez büyüklükte açıklar verilmemeye özen gösterilmelidir.

12. GELİR DAĞILIMI VE MALİYE POLİTİKASI

12.1. Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir dağılımı, bir ülkedeki milli gelirin kişiler, sektörler veya üretim faktörleri arasındaki bölüşümünü ifade eder. Söz konusu gelirin kişiler arasındaki bölüşümü kişisel gelir dağılımı, sektörler arasındaki bölüşümü sektörel gelir dağılımı, üretim faktörleri arasındaki bölüşümü ise fonksiyonel gelir dağılımıdır. Gelir dağılımında adalet kavramı ise, fonksiyonel gelir dağılımı açısından bakıldığında, üretim faktörlerinin üretime katkıları oranında gelirden pay alması demektir. Söz gelimi bir malın üretim sürecinde %60 emeğin ve %40 sermayenin payı varsa; bu maldan yaratılan 100 liralık gelirin 60 lirası emeğe ücret olarak, 40 lirası ise sermaye sahibine kâr olarak gittiğinde gelir dağılımında adalet sağlanmış demektir. Ancak söz konusu maldan yaratılan 100 liralık gelirin 20 lirası emeğe ücret olarak, 80 lirası ise sermayedara kâr olarak gidiyorsa gelir dağılımında adalet bozulmuş demektir. Bu nedenle de adalet eşitlik demek değildir.

Kişisel gelir dağılımını belirleme konusunda en yaygın bilinen yöntem Lorenz eğrisidir. Yoğunlaşma eğrisi adı da verilen Lorenz eğrisini Amerikalı istatistikçi Max Lorenz (1905) geliştirmiştir. Grafikte yatay eksen toplam nüfus gelir seviyesine göre kümülatif (birikimli) yüzdelik dilimlere bölünmüştür. Dikey eksen ise bu nüfusun

geliri kümülatif (birikimli) yüzdelik dilimlere bölünmüştür. Nüfusun yüzde kaçının gelirin yüzde kaçını aldığını gösteren noktaların birleştirilmesi ile Lorenz eğrisi elde edilmektedir. Ekonomideki milli gelirin tüm bireylere eşit bölüşülmesi durumunda Lorenz eğrisi 45°'lik bir doğru şeklinde olacaktır. *Mutlak eşitlik doğrusu* veya *tam eşitlik doğrusu* olarak da bilinen bu doğru göstermektedir ki, ülke nüfusunun her oranı milli gelirden aynı oranı almaktadır. Diğer bir ifadeyle nüfusun %50'si gelirin %50'sine, nüfusun %80'i gelirin %80'ine vb. sahiptir. Zaman içinde eğrinin mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşması o ülke için gelir dağılımının bozulduğu anlamına gelir.

Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmede kullanılan diğer bir araç da "Gini Katsayısı"dır. İtalyan ekonomist ve istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilen bu katsayı 0 ile 1 arasında çıkan ondalık bir değerdir ve yüksek değerler daha büyük eşitsizliğe tekabül eder. Örneğin herkesin aynı gelire sahip olduğu bir toplumun Gini katsayısı 0 iken, tüm gelirin bir kişide toplandığı toplumun Gini katsayısı 1'dir. Bu sayı Lorenz Eğrisinin şeklinden

bulunmuştur. Başka bir deyişle katsayı, mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alanın, mutlak eşitlik doğrusu altında kalan üçgenin alanına oranıdır [$Gini=A/(A+B)$].

Serbest piyasa ortamında ekonominin normal işleyişi sonucunda kendiliğinden oluşan bölüşüm ilişkisi *birincil gelir dağılımı* olarak adlandırılır. Piyasanın doğası gereği birincil gelir dağılımı bozulmaktadır. Çünkü kâr güdüsüyle hareket edilen bir piyasa ortamında kapitalistler diğer üretim faktörlerini ve bölüşüm ilişkilerinde adaleti göz önünde bulundurmada hareket etmemektedirler. Bu nedenle devlet maliye politikası araçları uygulayarak gelir dağılımında adaleti yeniden sağlamaya çalışır. Gelirin devlet eliyle yeniden dağıtılması *ikincil gelir dağılımı* olarak adlandırılır. Gelirin yeniden dağılımı (redistribution of income) olarak da ifade edilen bu durum maliye politikasının amaçları arasındadır.

12.2. Gelir Dağılımı Adaletinin Sağlanmasında Kamu Harcamaları

Gelir dağılımında adaleti sağlamak amacıyla kamu harcamalarını düşük gelir gruplarının daha çok faydalanabileceği alanlara yoğunlaştırmak doğru olacaktır. Bunların başında sosyal transfer harcamaları gelmektedir. Emekli maaşları, öğrenci bursları, işsizlere yapılan ödemeler, yoksullara yapılan yardımlar bunlara örnektir. Ancak borç faiz ödemelerine yönelik mali transfer harcamaları gelir dağılımında adaleti daha da bozucu niteliktedir. Bunun yanı sıra cari harcamalar, özellikle de personel harcamaları, artırılarak orta gelir gruplarının durumu iyileştirilebilir. Yatırım harcamalarının doğrudan gelir dağılımına etkisi olmasa da, yoksulların yaşadığı bölgelere yapılan altyapı yatırımlarının artırılmasının yaşam kalitesi anlamında muhakkak bir etkisi olacaktır.

12.3. Gelir Dağılımı Adaletinin Sağlanmasında Kamu Gelirleri

Gelir dağılımında adaleti sağlamada vergi politikaları oldukça önemlidir. Özellikle kişisel gelir vergisinde artan oranlı bir tarifenin uygulanması gelir dağılımını olumlu etkileyecektir. Çünkü böylece üst gelir grupları daha yüksek oranda vergilendirilecek ve düşük gelir grupları da daha düşük oranda vergilendirilecektir. Bunun yanı sıra kurum kazançlarından alınan vergilerin azaltılması gelir dağılımını olumsuz etkileyebilir. Çünkü kurumlar vergisi mükellefleri sermaye kesiminden oluşmaktadır. Bu nedenle sermaye kazançlarından alınan vergilerde indirim tercih edilmemelidir.

Tüketim üzerinden alınan vergiler ise kişilerin gelirleri ve şahsi durumları dikkate alınmadan uygulandığından gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Bu tarz dolaylı vergiler aslında tersine artan oranlı vergilerdir. Çünkü tüketim üzerinden alınan vergiler marjinal tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelir gruplarından daha çok alınan, marjinal tüketim eğilimi daha düşük olan yüksek gelir gruplarından daha az alınan vergilerdir. Ayrıca tüketim

üzerinden alınan vergiler genellikle düz oranlıdır. Düz oranlı vergiler de gelir dağılımını olumsuz etkiler. Çünkü böylece bireylerin ödedikleri vergi miktarının gelirleri içindeki payı yoksullarda daha yüksek ve zenginlerde daha düşük olmaktadır. Bu nedenle temel tüketim mallarına uygulanacak vergi oranlarının daha düşük olması veya hiç vergi alınmaması gelir dağılımı açısından olumlu sonuç doğurmaktadır.

Amaç gelir dağılımında adaleti sağlamak olduğunda en güçlü vergi türü servet vergileridir. Çünkü üst gelir grupları rahatlıkla mülk edinebilmektedir ve bunların vergilendirilmesi gelir dağılımını olumlu etkileyecektir. Ancak orta gelirliilerin nadiren edildiği mülklerin vergilendirilmesinin yaratacağı olumsuz etkiyi gidermek adına bunlara muafiyet ve istisnalar uygulanabilir.

Genel olarak vergilerde uygulanabilecek muafiyet ve istisna mekanizmaları da gelir dağılımında adaleti sağlama amacıyla kullanılabilir. Düşük gelir gruplarını temsil eden mesleklere veya faaliyetlere muafiyet ve istisnalar uygulanabilir. Türkiye’de uygulanan esnaf muafiyeti bunun bir örneği olabilir. Ancak yine Türkiye’de bankacılık sektörünün kamu tahvillerinden elde ettiği faiz geliri üzerinden alınan vergiden muaf tutulması gelir dağılımını bozucu niteliktedir. Çünkü banka sahipleri üst gelir gruplarını temsil eder.

12.4. Gelir Dağılımı Adaletinin Sağlanmasında Kamu Bütçesi

Ekonomik istikrarın sağlanmasında kamu bütçesinin açık veya fazla vermesi bir maliye politikası aracı olabilmektedir. Çünkü enflasyon veya durgunlukta bütçe gelir ve giderlerindeki miktarsal değişimler önemlidir. Ancak gelir dağılımında kamu gelir ve harcamalarının miktarından ziyade bileşenleri önemlidir. Bu nedenle kamu bütçesinin dengesi gelir dağılımında doğrudan belirleyici bir araç değildir.

12.5. Gelir Dağılımı Adaletinin Sağlanmasında Kamu Borçlanması

Kamu borçlanması da gelir dağılımını etkileyen maliye politikası araçlarından biridir. Özellikle yüksek borç faizlerinin ödendiği bir ekonomide gelir dağılımı bozulacaktır. Zira kamuya borç verenler genellikle tasarruf sahibi üst gelir gruplarıdır. Ancak kamu borç faizleri yoksullar da dâhil herkesten toplanan vergilerle finanse edilmektedir. Böylece yoksullardan da alınan vergiler kamu borç faizi ödemesi yoluyla varsıllara kanalize edilmektedir. Bu nedenle genel olarak kamu borçları gelir dağılımını bozucu bir etkiye sahiptir.

13. GENEL DEĞERLENDİRME

Devletin bir takım iktisadi, toplumsal ve siyasal hedeflerine ulaşmak amacıyla kamu harcamaları, kamu gelirleri, kamu borçları ve kamu bütçesini araç olarak kullandığı bir iktisat politikası yöntemi olan maliye politikası uygulamaları, mali iktisat literatüründe kamunun ekonomiye müdahalesini olumlayan yaklaşımların benimsedikleri bir yöntemdir. Maliye politikasının babası olarak kabul edilen Keynes'ten beri maliye politikası bir disiplin içerisinde analiz edilmiştir. Maliye politikasının etkinliği tartışmaları iktisadi yaklaşımlara göre değişmiş ve bu tartışmalar günümüze kadar sürmüştür. Söz konusu tartışmalar genellikle para ve maliye politikalarının kıyaslanması şeklinde yapılmıştır. Genel olarak Klasik ve Neoklasik yaklaşımlar maliye politikasının uygulanmasına karşı çıkarken, Keynesyen ve Yapısalcı yaklaşımlar maliye politikasının uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Ancak bütün bu tartışmalar içerisinde göz ardı edilen bir durum vardır. Maliye politikalarının uygulanıp uygulanmamasından ziyade, nasıl uygulandığı önemlidir. Diğer bir ifadeyle esas dikkat edilmesi gereken husus maliye politikalarının ne kadar yoğun uygulandığı değil, topluma ne kadar hizmet ettiği. Zira maliye politikaları, istendiği takdirde yoksul emekçi kesimlerden sermaye kesimine kamu kaynaklarının rahatlıkla aktarılabilirdiği bir mekanizma olarak da kullanılabilmektedir. Kamu yatırımlarının azalması, kamusal hizmetlerin devamlılığı ve kalitesini belirleyen cari harcamaların kısılması, sosyal transfer harcamalarının azaltılması, rantie kesimine yapılan borç faiz ödemelerine ağırlık verilmesi, kurumlar vergisi oranlarında indirim gidilmesi, dolaylı vergilerin ağırlıklı olması, sermaye gruplarının lehine muafiyet ve istisnaların düzenlenmesi de birer maliye politikası uygulamasıdır. Ancak sözü geçen politikaların hepsi gelir dağılımını bozan ve kamunun işlevini zayıflatan maliye politikası uygulamalarıdır. Bu nedenle toplumu ayırtıran ve sınıflar arası uçurumu daha da derinleştiren bir maliye politikası yerine topluma hizmet eden bir maliye politikasının uygulanması gerekmektedir.

- SON -